

PAPA SIKSTO V. — TALIJANSKI HRVAT

Papa Siksto V. (1585—1590) rodio se g. 1521. u Papinskoj državi, u primorskom mjestancu Grottammare, koje leži na talijanskoj obali Jadranskoga mora baš nasuprot Sibeniku. Njegov otac, zvan od svih Peretto (Kruščica), bio je zavičajan u gradiću Montalto, kojih 10 km dublje u nutrašnjosti, nekako na pol puta između gradova Ascoli i Fermo, u plodnoj Jakinskoj krajini (Marca Anconitana). Iz zavičaja je pobjegao ili možda bio protjeran g. 1518., kad je Francesco Maria della Rovere, vojvoda od Urbina, ratujući s papom Leonom X. bio provalio u Montalto i opljačkao ga. Peretto je sa ženom Marianom iznajmio u Grottammare jedan vrt i nešto zemljišta i nekoliko godina se ondje u siromaštvu teško mučio, da prehrani obitelj. Prije nego li mu se rodio prvi sinčić sanjao je, da će diete, što ga očekuje, donieti obitelji sreću, jer će se uzpeti sve do časti Petrova nasljednika. On je u taj san tako tvrdo vjerovao, da je sinčiću dao ime Felice, Srećko. Kad bi ga čuvao i na rukama nosio, znao bi pozvati znance i prolaznike neka poljube malome nožicu, jer da će Felice jednom postati papa. U tom vjerovanju utvrđivala je roditelje i čudesna briga, kojom je Bog bdio nad životom djeteta: Felice je ostao živ i neozlieden i kad mu se zapalilo odielce u koljevci i kad je pao u bunar i kad je kuga morila sve oko njega, a on se igrao zaraženim predmetima. Osobito je živo vjerovala u buduću bratovu veličinu sestra Kamila, od Srećka mlađa za 2 godine. Svima, koji bi je čime obdarili ili joj kakvu uslugu učinili, govorila bi: sve će Felice naplatiti, kad bude papa! I doista je to doživjela. Ipak je mali buduću papa zajedno s budućom najuglednijom rimskom damom morao pomagati ocu i majci kod gospodarskih poslova, te je među ostalim poput druge siromašne seljačke djece kadkada pasao i otčeve svinje. Pri tom je iz početnice druge imućnije djece naučio čitati i pisati i uobće pokazao toliku bistrinu i takovu želju za znanjem, da ga ujak fra Salvatore Ricci, franjevac-konventualac i gvardijan u Montaltu, uzeo k sebi u samostan i čim je navršio 12 godina zaodio ga u svetu redovničku mantiju. Na želju otčevu, koji nije zaboravljao svoga sna, zadržao je Felice to svoje krstno ime i kao redovnik. Fra Salvatore pobrinuo se i za daljnje školovanje svoga darovitog nećaka. Na sveučilištu u Fermu, Ferrari, Bologni, Riminju i Sieni stekao je fra Felice temeljito i obsežno znanje, te je g. 1548. nakon sjajne dispute bio u Fermu proglašen doktorom teologije. Kako je bio od naravi vrlo rječit i sklon propovijedanju, brzo je pomoću svog znanja, prokušane razboritosti i apostolske revnosti postao obljubljenim i traženim pro-

povjednikom. Propoviedao je po mnogim manjim, većim i najvećim talijanskim gradovima, n. pr. u Perugi, Genovi, Mletcima, Napulju i Rimu. U Napulju su na molbu slušatelja bile neke njegove propoviedi i štampom izdane. U Rimu se odmah sprijateljio s promicateljima katoličke obnove, budućim svetcima Filipom Neriem, Ignacijem Lojolskim i kapucinom fra Felice da Cantalice, a stekao povjerenje budućih papa: kardinala Carafe, kasnije Pavla IV. (1555—1559.) i dominikanca Mihaela Ghislieri, budućeg sv. Pia V. (1566-1572.). Osobito ga je cijenio Pio V. Čim je postao papom, imenuje Perettia generalnim vikarom konventualaca, zatim g. 1567. biskupom sv. Agate dei Goti u Kampaniji, a g. 1570. kardinalom. Za kardinalski titul doznači mu hrvatsku rimsku crkvu sv. Jeronima, San Girolamo degli Schiavoni, koju Siksto latinski zove »ecclesia S. Hieronymi Illyricorum«, a kojom je upravljala hrvatska rimska Bratovština sv. Jeronima, Venerabilis Societas S. Hieronymi Illyricorum de Urbe. Kod pape Grgura XIII. (1572-1585.), koji je držao da je za fratre najbolje, ako ostanu u svojim samostanima i za celog svog pontifikata nije učinio nijednog redovnika kardinalom, bio je kardinal Montalto, kako su Perettia tada zvali, u nemilosti i živio je povučeno sa svojom sestrom udovicom Kamilom i s dvoje njezine djece. Kamilin je naime muž Mignucci seljak iz Montalta, brzo umro, a kardinal Montalto pozvao je sestru k sebi u Rim, posinio njezinu djecu Franju i Mariju Srećku i dao im svoje prezime Peretti. No nećak Francesco bio je radi svoje liepe i nevjerne žene jednog travanijskog jutra g. 1581. nađen mrtav na Kvirinalu, a nećakinja Maria Felice udala se za rimskog trgovca Damascenia, koji se baš nije slagao s kardinalom. Umrla je mlada i ostavila dva sinčića, Aleksandra i Mihaela i dvije kćerke. Kardinal je i tu djecu posinio, dao im svoje prezime Peretti i povjerio ih aristokratskoj obitelji Orsini, da ih odgoji. Napokon se nakon smrti Grgura XIII. izpunio san pokojnog Piergenetilea »Peretta«: njegov fra Felice, kardinal Montalto, bio je 24. IV. 1585. kao nekim čudom od 41 kardinala prisutnih u konklaveu jednoglasno izabran za papu. Na spomen Siksta IV. (1471—1484.), koji je također bio konventualac, uzeo je ime Siksto V. Postao je ne samo najvišim duhovnim poglavarom na zemlji nego istodobno suverenom države, u kojoj se kao siromašak rodio. Sad je sinulo sunce sreće i njegovoj sestri Kamili i njezinoj unučadi. Kamila je dobila od brata njegovu vilu, posebno svoje dvoranstvo i naputke, kako da i u časti i bogastvu ostane skromna, dobra i pobožna. I uistinu se izvrstno snašla na svom visokom položaju, činila mnogo dobra i bila vrlo cijenjena i od bratovih nasljednika. Umrla je g. 1605., 15 godina poslije brata pape. Njezin 15-godišnji unuk Aleksandro Peretti postao je već 13. V. 1585. kardinalom, a mladi Michele najprije gubernatorom Borgia sv. Petra i generalom crkvene vojske, zatim grofom, markeзом i knezom. Njega, po kojemu je obitelj Peretti imala dalje živjeti, obasipali su častima i imanjima i praujak papa i baka Kamila. Unuke Flavia i Felice

Orsina udale su se još za života Sikstova u najuglednije rimske aristokratske obitelji knezova Orsini i Colonna. Michele Peretti, nada obitelji, imao je od prve žene samo sina Francesca i kćerku Mariju Felice, a jer se drugi put oženio i ponadao, da će i u drugom braku imati mužke djece, popustio je nagovorima brata kardinala Aleksandra i dopustio, da i njegov Francesco postane svećenikom i zatim kardinalom. No od druge žene uobće nije imao djece i tako obitelj Peretti neočekivano ugasne u muškoj lozi smrću kardinala Francesca Peretti di Montalto g. 1655.

Iz toga kratkog pregleda života i obitelji pape Siksta V. vidi se, da je on bio u Italiji i rođen i odgojen i s njom u svemu posve srastao. I sama pomisao, da bi on mogao i ne biti pravim i potpunim Talijanom, da obitelj, iz koje je nikao, nije autohtona talijanska, čini se pretjeranom i nemogućom. Pa ipak je toskanski konventualac P. M. Casimiro Tempesti († 1758.), koji je prvi kritički iztražio i opisao život i djela Siksta V., već prije dva stoljeća utvrdio, da Sikstovi predi potječu iz Dalmacije ili »Schiavonie«. U tom su ga bez prigovora slijedili osim manje znatnih pisaca i slavni njemački historik L. von Ranke i barun von Hübn-ner u svom velikom djelu o Sikstu V., koje je najprije izašlo g. 1870. na francuzkom jeziku, a onda bilo prevedeno na englezki, talijanski i njemački. I papa Leo XIII. bio je uvjeren o hrvatskom podrijetlu Siksta V. U buli »Slavorum gentem«, kojom je 1. VIII. 1900. dokinuo tri stare rimske hrvatske ustanove, t. j. kaptol, gostinjac i Bratovštinu, te ih pretvorio u Kolegij za mlade hrvatske svećenike, kaže: »... Siksto V. iz svoje prema sv. Jeronimu pobožnosti i iz dobrohotnosti prema Hrvatskom narodu, iz kojega je potekao (... atque in Chroaticam nationem, ex qua ducebat originem, benevolentiam...) najprije obnovi gotovo iz temelja crkvu sv. Jeronima, ukrasi je i svim potrebnim je snabdije, a zatim je uzvisi na čast Sborne crkve dodavši joj kaptol, koji se sastojao od arhiprezbitera, šestorice kanonika i četvorice beneficiata...«¹ Istom u najnovije doba ustao je proti toj vjekovnoj predaji o hrvatstvu Siksta V. njegov zemljak iz Montalta Fr. Pistolesi. On odlučno niječe slavensko podrijetlo najvećeg sina Montalta, a za svoje stanovište predobio je i L. von Pastora baš kad je taj pisao X. svezak svoje monumentalne »Poviesti papa«, u kojem obrađuje pontifikat Siksta V. Pastor je dao svakako do sad najbolje dokumentirani prikaz života i rada genialnoga pape franjevca, ali u pitanju njegova

¹ Najglavniji pisci, koji priznaju slavensko (hrvatsko) podrijetlo pape Siksta V. jesu ovi: P. M. Casimiro Tempesti, O. Min. Conv., Storia della vita e delle gesta di Sisto Quinto, Sommo Pontefice. Nuova edizione con aggiunte e note, t. I-II. Roma 1866. — L. von Ranke, Die römischen Päpste in den letzten vier Jahrhunderten. I, III. Achte Ausg. Leipzig 1885. — J. A. de Hübn-ner, Sixte V d' après des correspondances diplomatiques inédites..., 3 vol. Paris 1890. — Leo PP. XIII., Encycl. Slavorum gentem. Acta S. Sedis, 34 (1901-2); 196-201.

podrijetla prihvatilo je, kako ćemo vidjeti, bez ikakve osobne kritike nazor svoga prijatelja Pistolesia.² A Pastorov je znanstveni ugled tolik, da se više nitko od stručnih historika ne usuđuje pozivati na Tempestia ili na kasnije pisce, koji su poput njega držali, da Sikstova obitelj potječe iz Dalmacije.

Novi poticaj za definitivno rješenje pitanja o hrvatstvu Siksta V. dao je rektor hrvatskog Zavoda sv. Jeronima u Rimu, Mons. dr. Juraj Maderec u vezi s ukrašavanjem nove svetojeronimske palače. Kako je naime prof. Meštrović za ukras ulaza u palaču sa strane trga cara Augusta dobrohotno izradio osim reliefa Leona XIII. i Pia XII. također krasne reliefe sv. Jeronima i Siksta V., koje u jednu cjelinu spaja silhouetta pročelja crkve Sv. Jeronima, nakanio je Mons. Rektor u tu mramornu grupu dati uklesati kao njezino tumačenje gore spomenute rieči Leona XIII. iz bule »Slavorum gentem«. Tom zgodom se osjetila potreba, da se izпита povijestna vrijednost Leonove tvrdnje o hrvatskom podrijetlu velikog dobročinitelja stare hrvatske svetojeronimske ustanove u Rimu i da se izvidi, kakva je dokazna snaga Pistolesievih i Pastorovih prigovora i dokaza. Iztraživanje, kojega je plod ova razprava, otkrilo je, da je Tempesti doduše donekle krivo shvatio i neizpravno tumačio izvor, iz kojega je preuzeo viest o dolasku Sikstovih preda iz Dalmacije, ali sam podatak, što ga donosi za Sikstovo hrvatsko podrijetlo, je ne samo neoboriv nego se daje utvrditi i drugim još jačim svjedočanstvima. Stanovište Pistolesia i von Pastora je na protiv neodrživo.

I. SVJEDOČANSTVO TEMPESTIA

Svi pisci, koji priznaju slavensko podrijetlo Siksta V. pozivaju se za taj podatak na Tempestia, a isto tako protivnici pobijaju izključivo njega. Stoga treba upoznati njegove dokaze. A ti se zapravo svode samo na jedan: na svjedočanstvo Bartolomeja Piazze. Tempesti svojim ne baš odviše jasnim načinom ovako govori:

»I... Pređi Sikstovi po našim viestima počinju sa Zanettom (Ivicom) Peretti, od kojega proizade Peretto Peretti, onda sledi Nikola, zatim Antun, poslije Jakov i napokon Piergentile (Petar-Gentile) ili Peretto de Peretti, otac Sikstov. Bartolomej P i a z z a spominje u svojem djelu *Gerachia Cardinalizia*, tit. 42, rukopise iz San Girolama degli Schiavoni u Rimu ovim riečima: *Zanetto Peretti, od kojega poteče Peretto, zatim Antun, zatim Jakov i od njega Peretto, otac Sikstov.*« U arhivima pak Montalta prešućuje se Zanetto, a (mjesto prvog Peretta) dodaje se Nikola (u rukopisu): *Knjiga izdataka Obćine Montalto, učinjenih g. 1520. od svetle gospode Jakoba Antunovog, Nikolinog i drugova, prvaka upravite-lja iste obćine.* A to se potvrđuje u katastru g. 1556. s dodatkom

² O Sikstu V. govori Pastor u X. svezku svoje »Poviesti papa«: L. von Pastor, *Storia dei Papi dalla fine del Medio Evo. Vol. X. ... Sisto V., Urbano VII. ... (1585-1591).* Versione italiana di Mons. Pio Cenci. Roma 1928.

Prospera, rodenog brata našega Siksta: *Prosper Perettov, Jakovov, Antunov, Nikolin posjeduje u kraju Cimirano obradivu zemlju i t.d.*

II. Zanetto Peretti potjecao je iz Kruščice u Slavoniji [da Cuscizza (!) nela Schiavonia] i bio je prvi od preda, koji je iz Dalmacije došao u Jakinsku Marku. Bart. Piazza, govoreći o crkvi S. Girolamo degli Schiavoni, nanovo sagrađenoj od Siksta, citira za potvrdu toga podrijetla njegovu bulu i kaže: *Dao ju je podići ne samo jer mu se svidala njegova (t. j. Jeronimova) rječitost, snaga izraza i uspješnost uvjeravanja, kako se sam izražava u buli, kojom je tu crkvu osnovao, nego i stoga, što je priznavao svoje podrijetlo i proishođenje svojih preda u 5. koljenu iz Dalmacije ili Ilirika, te je zato vrlo štovao toga sv. Učitelja, svoga prvog zemljaka. Iz rukopisa u arhivu iste crkve sliedi, da je prvi od preda Sikstovih, koji je iz Dalmacije došao u Jakinsku Marku, bio Zanetto Peretti iz mjesta Kruščice u Slavoniji, od kojega poteče Peretto, zatim Antun, onda Jakov i od ovoga Peretto, otac Feliceov...* (Op. cit., I; str. 3-4).

To su eto rieči Tempestieve iz prva dva odlomka njegove knjige o životu i djelima Siksta V. Na prvi mah čine se bezprikornima, ali ipak bez prigovora nisu. Vidi se, da mu je glavni dokaz za dalmatinsko-slavensko podrijetlo Sikstovo svjedočanstvo Bartolomeja Piazza, ali je on to svjedočanstvo svojim nesolidnim komentarom oslabio, obteretivši ga s dvije krupne neistine. Prvo, izpoređujući rodoslovlje Sikstovo, kako ga donosi Piazza po arhivu crkve sv. Jeronima u Rimu, s rodoslovljem občinske knjige u Montaltu, prešutio je Tempesti, da se tu govori o obitelji Ricci. Podpuni naime naslov knjige glasi: *«Esito fatto dagli illustri signori Giacomo di Antonio Cola Ricci et colleghi, priori del reggimento della Comunità di Montalto,»* t. j. Jakov je sin Antuna, sina Nikole Ricci. A to prezime Ricci izpustio je Tempesti — po svoj prilici, da da ne mora rješavati zamršenog pitanja, da li su se pređi Sikstovi zvali Ricci ili Peretti. — Kasnije ćemo vidjeti, da je za pitanje podrijetla Sikstovih preda zapravo sporedna stvar, kako su se oni sami nazivali ili kakove su im nadimke drugi davali. Činjenica je, da su mu otca svi zvali *«Peretto»* Kruškica i da se sam Siksto stalno zvao Peretti i u svoj grb uzeo kruškovu grančicu, te i od sestre po smrti muževljevoj tražio, da se opet zove Peretti, a i njezinoj djeci i unučadi dao je adopcijom prezime Peretti. Osim onog prezimena Ricci u knjizi občinskih izdataka, Ricci se zvao Srećkov dobrotvor, gvardijan fra Salvatore. A njega Siksto u jednom dokumentu zove *stricem* (patrus), dakle otčevim bratom, a u drugom u *jakom* (avunculus), dakle materinim bratom. Još nije riješeno, što je izpravno (Pastor X., 635-6). Nezgodno je samo to, što je Tempesti izpuštanjem prezimena Ricci pokrenuo nepotrební spor o prezimenu i tim prešućivanjem umanjio svoj znanstveni ugled. Gora je druga nespretnost i neistina Tempestieva. On tvrdi, da Piazza za dokaz

Sikstova slavenskog podrijetla navodi njegovu bulu, kojom je ustanovio svetojeronimski kaptol: »... Bartolomej P i a z z a, govoreći o crkvi S. Girolamo degli Schiavoni, na novo sagrađenoj od Siksta, citira za potvrdu toga podrijetla njegovu bulu.« A P i a z z a toga ne čini i u spomenutoj buli se uistinu nigdje ne govori o njegovu podrijetlu. Bulu navodi Piazza, kako je i pravo, samo za potvrdu Sikstove velike pobožnosti prema sv. Jeronimu, za njegovo pak dalmatinsko-ilirsko podrijetlo poziva se na arhivske podatke crkve sv. Jeronima. Neka se samo pažljivo pročitaju njegove rieči, kako ih donosi Tempesti. Sam Tempesti površno ih je pročitao, izveo iz njih krivi zaključak i time dao dobro oružje u ruke svojih protivnika. P i s t o l e s i i P a s t o r, ne našavši Sikstove bule, u kojoj bi on govorio o svom podrijetlu, prebrzo zaključise, da Tempesti iznosi krive dokaze i radi toga, kako ćemo poslije vidjeti, predaju o Sikstovu slavenskom podrijetlu jednostavno zabaciše kao puku bajku. Površan je bio Tempesti, ali ne manje površni su i oni, jer zanemariše pažljivo pročitati svjedočanstvo samoga P i a z z e i provjeriti, imade li doista što god o Sikstu V. u svetojeronimskom arhivu. Hoćemo li dakle upoznati istinu o Sikstovu podrijetlu, okanimo se i Tempestia i Pistolesia i Pastora i potražimo, odkuda P i a z z i viest o dolasku Sikstovih preda iz Krušćice u Jakinsku Krajinu i kakova joj je vrijednost.

II. RIMSKA SVETOJERONIMSKA PREDAJA

Prvi poznati p i s a c, koji je utvrdio, da je Siksto V. slavenskoga, t. j. stvarno hrvatskoga podrijetla, bio je Bartolomej P i a z z a (1632—1713.), na kojega se, kako vidjesmo, poziva Tempesti. Piazza je bio svećenik redovničke družbe Milanskih Oblata, ali je veći dio života proživio u Rimu, gdje je bio vrlo cijenjen i od papa i od kardinala, a rado čitan kao pisac ascetičkih, liturgičkih, arheoloških i poviestnih spisa. Pisao je mnogo, ali nije uvijek u svemu pouzdan ni dosta kritičan. Ipak je marljivim sakupljanjem i bilježenjem spasio od zaboravi svu silu korisnih podataka o rimskom životu i zbivanju. G. 1703. objelodanio je u Rimu veliku knjigu u folio-formatu o rimskim crkvama, koje su ili trajno ili privremeno bile častni kardinalski tituli.³ Kako je papa sv. Pio V. g. 1566. i hrvatsku nacionalnu crkvu sv. Jeronima proglasio kardinalskom, Piazza govori i o njoj i o njezinom najslavnijem titularu kardinalu Montaltu. Bivši fra Felice Peretti je 15 godina, sve do svog pontifikata, zadržao taj titul, a kao papa srušio je staru neuglednu crkvicu sv. Jeronima i dao sagrađiti novu, koju je učinio sbornom kanoničkom crkvom. Očitovao je djelima prema toj crkvi toliku i tako neobičnu ljubav kao nijedan papa prema svom bivšem kardinalskom titulu. Piazza navodi, kako smo već vidjeli kod

³ Carlo Bartolomeo Piazza, della Congr. degli Oblati di Milano, La Gerarchia Cardinalizia. Roma 1703. (in folio). Str. 305 ss.: De Titoli Cardinalizi. Str. 636-640: Titolo 42. di San Girolamo de' Schiavoni a Ripetta.

Tempestia, dva razloga toj izvanrednoj Sikstovoj naklonosti prema »San Girolamo degli Schiavoni« ili »Illirici«. Siksto je htio prije svega, kako iztiče u buli, odati priznanje veličini sv. Jeronima, ali uz to također izkazati mu čast kao svomu najvećemu zemljaku: »... *riconoscendo egli la sua origine ed il natale de' suoi maggiori nel quinto grado dalla Dalmazia, ovvero Illirico, portava gran venerazione a questo S. Dottore, suo primo Nazionale.*« Ovaj drugi razlog, koji tvori bit i jezgru našega iztraživanja i kojega je ponovio Leo XIII. u buli »Slavorum gentem«, nije Piazza uzeo iz Sikstove bule »Sapientiam Sanctorum«, kako je krivo bio utvrdio Tempesti, nego iz ustmene i pismene predaje hrvatskih rimskih svetojeronimskih institucija ili, kako sam kaže, iz arhivskih rukopisa crkve S. Girolamo degli Schiavoni. Svjedočanstvo dakle Piazzino, a dosljedno i tvrdnja Leona XIII. o hrvatskom podrijetlu Sikstovu, toliko vrijedi, koliko svetojeronimski izvori, iz kojih je Piazza crpio. Njih treba ustanoviti i znanstveno provjeriti, te ih na koncu izporediti s prigovorima i protestima, što potječu iz Sikstova zavičaja Montalta.

Piazza kaže: »... *Iz rukopisa u arhivu iste crkve (sv. Jeronima) slijedi, da je prvi od preda Sikstovih, koji je iz Dalmacije došao u Jakinsku Krajinu bio Zanetto Peretti iz mjesta Krušćice u Slavoniji...*« On na nesreću tih rukopisa nije pobliže označio, a među ono malo svetojeronimskih spisa, što se unatoč burnoj prošlosti te rimske hrvatske oaze sačuvalo, nema rodoslovlja Sikstovih preda. Na sreću Piazza nešto niže navodi podatak, koji je za naše daljnje iztraživanje vanredno važan, a nitko ga od dosadanih iztraživača nije izkoristio. Piazza priznaje, da je mnoge svoje viesti primio od svog prijatelja Dubrovčanina opata Stjepana Gradića (1613—1683.). Evo njegovih rieči: »... U ovo naše doba dao je nemalog sjaja svojoj Naciji i književnosti opat Stjepan Gradić (Gradi) iz Dubrovnika, čovjek vrlo vješt grčkoj i latinskoj knjizi i crkvenoj znanosti, mila i uzorna ponašanja, poznat na Rimskom Dvoru kao znamenit književnik. Pošto je najprije vrlo pohvalno vršio službu drugog, a zatim i prvog čuvara Vatikanske Biblioteke, umro je ovdje u dobroj starosti i bio tu sahranjen g. 1683. Njegovoj jedinstvenoj ljubaznosti i vjerno prijateljstvu dugujemo mnoge viesti, iznesene u ovom našem svezku, a isto tako i Ivan Lučić (Lucio), Dalmatinac iz grada Trogira, čovjek riedkog znanja i pohvalna vladanja, vrlo ugledan na Rimskom Dvoru.« Iznad svake sumnje je, da je Piazza sve ono, što piše o hrvatskoj crkvi sv. Jeronima i o institucijama uz nju, doznao od Gradića, dakle i viest, da je Siksto V. podrijetlom iz Dalmacije ili Slavonije i to iz Krušćice. Time dakako svjedočanstvo Piazzee dobiva silno na vriednosti, jer nije zapravo on, koji tvrdi, da je Siksto podrijetlom Hrvat nego slavni Gradić. A njegova se rieč ni u tom predmetu ne smije podcijenjivati.

Gradić je učio teologiju u Rimu od g. 1629—1634., kad su

još živjeli pranećaci Siksta V., knez Michele († 1631.) i njegov sin Francesco Montalto, kasnije (g. 1641.) kardinal. G. 1634—1638. učio je pravo u Bologni, gdje je bez sumnje upoznao Collegio Montalto, osnovan g. 1588. od Siksta V. za 50 pitomaca iz njegova zavičaja, od kojih je njih 8 moralo biti iz Montalta, a 2 iz Grottammare. Nije nemoguće, da je kojega od njih tada i upoznao. G. 1653. došao je ponovno u Rim i u njemu ostao 30 godina sve do svoje smrti. U to doba pada i njegovo prijateljstvo s Piazzom. Osim časti, što ih spominje prijatelj Piazza, bio je Gradić zastupnik Dubrovačke republike kod Sv. Stolice i akademik obraćene i vrlo učene švedske kraljice Kristine. Za naše pak iztraživanje najvažnije su njegove veze s crkvom i Bratovštinom sv. Jeronima. On je najprije bio član Bratovštine, a od g. 1659.—1663. njezin predsjednik. Upravljaio je dakle tim uglednim udruženjem rimskih Hrvata i po njemu gostinjcem i crkvom samih 60 godina poslije smrti Siksta V., kad je još bila posve svježa uspomena na tog najvećeg dobročinitelja tih ustanova. Kao predsjednik Bratovštine imao je uvid u sve svetojeronimske spise, a da se zanimao i za prošlost crkve sv. Jeronima i da ju je dobro poznao, dokazuje dobri i obširni prikaz o njoj, što ga je Piazza mogao napisati na temelju saobćenja dobivenih od njega. Gradić je iz ustmene predaje kanonika i bratima doznao, da je Siksto V. priznao svoje hrvatsko podrijetlo i kao izraz toga priznanja izgradio i novu crkvu na čast sv. Jeronima i uz nju krasnu praktičnu palaču za sjedište novoosnovanom Kaptolu i staroj Bratovštini sv. Jeronima. Negdje pak u spisima našao je rodoslovlje Sikstovih predaka, koje si je Piazza njegovim posredovanjem zabilježio i 20 godina poslije prijateljeve smrti objelodanio.

Da je u svetojeronimskom arhivu doista postojala pismena bilježka o Sikstovim predima, sliedi ne samo odatle, što to tvrde Piazza-Gradić, nego iz također točnog podudaranja imena Sikstovog oca (Peretto), djeda (Jakov) i pradjeda (Antun) s onima, što su sačuvana u Montaltu. Sama ustmena predaja ne bi kroz više od pol stoljeća sačuvala takvoга sklada i podudaranja. Da pak svetojeronimska genealogija Sikstova ne potječe iz Montalta nego iz drugoga vrela, vidi se po tome, što u Montaltu nije zabilježen Zanetto, a kao šukundjed je označen ondje Nikola, a u sv. Jeronimu Peretto prvi. Zanetto nije u Montaltu spomenut možda zato, jer ga kao doseljenika nisu stavljali u genealogiju, a razlog, zašto se šukundjed u jednoj genealogiji zove Peretto, a u drugoj Nikola, teško je navesti. Svakako je ime Nikola pravo, a Peretto krivo, jer Nikola se kao otac Antunov spominje i u rodoslovlju Sikstova djeda Jakova (Jakov Antunov, Nikolin) i u rodoslovlju Sikstova brata Prospera (Prosper Perettov, Jakobov, Antunov, Nikolin).

Međutim važnije i zanimljivije od tog djelomičnog i neznatnog nesklada u Sikstovim rodoslovljima jest pitanje: *odkuda potječe to svetojeronimsko Sikstovo rodoslovlje?* Odgovor može

biti, čini se, samo jedan, t. j.: ono potječe od samoga pape, jer svetojeronimski kanonici i bratimi tih tako intimnih obiteljskih podataka u Rimu nisu ni mogli od drugoga dobiti nego od njega samoga. Ne zaboravimo, da je Siksto kao kardinal bio kroz 15 godina titular crkve sv. Jeronima i kao takav često dolazio u vezu s Bratovštinom, koja je njome upravljala. Te pak veze postale su još češće i tako reći dnevne, kad je Siksto kao papa dao g. 1588. porušiti staru crkvicu sv. Jeronima i graditi novu zajedno s palačom uz nju. Poznato je iz drugih vrela, da je Siksto u stanovitim zgodbama znao biti i razgovorljiv, te je u povjerljivom krugu rado govorio o sebi i svojim stvarima i poslovima. Tako je nekom zgodom izpriповiedao svetojeronimovcima svoje rodoslovlje; da pokaže, kako je i on zemljak sv. Jeronima i njihov. To dragocjeno priznanje bilo je i zabilježeno i uvršteno u arhiv, gdje ga je šestdesetak godina kasnije čitao Gradić i onda priobćio prijatelju Piazzu. *Podatak dakle o hrvatskom podrijetlu Siksta V., što ga iznosi Leo XIII. u buli »Slavorum gentem«, proizlazi preko Tempestia, Piazzu, Gradića i svetojeronimskog arhiva izravno od samoga pape Siksta V.* A ako je tako, tko bi smio sumnjati o njegovoj istinitosti?

Ne treba posebno ni izticati, da je Leo XIII. za označivanje narodnosti Sikstovih pređa s pravom upotriebio izraz hrvatski narod, »croatica natio«, premda se Tempesti i Piazza služe izrazima: »iz Dalmacije«, »iz Dalmacije ili Ilirika, iz Slavonije« (dalla Schiavonia). Piazza je te izraze čuo od Gradića, a kod njega su oni kao i kod drugih Hrvata onoga doba označivali hrvatsko etničko područje. To je mnogim primjerima neosporivo dokazao dr. L. Jelić u svojoj poviesti Zavoda sv. Jeronima.⁴ Gradić je za svog upravljanja svetojeronimskom Bratovštinom dao načiniti geografsku kartu, koja je imala zorno prikazati, iz kojih krajeva mogu biti hodočastnici primljeni u svetojeronimski gostinjac. Na toj karti su označene kao »iliriske« pokrajine Hrvatska sa Slavonijom i Srijemom, Bosna s Hercegovinom i Dalmacija. A ta Dalmacija se proteže od Istre do Albanije i odgovara Donjoj i Gornjoj Dalmaciji ili Bieloj i Crvenoj Hrvatskoj popa Dukljanina. I ondašnju Crnu Goru su u Sv. Jeronimu smatrali hrvatskom pokrajinom, dielom Crvene Hrvatske, te vjernike iz barske nadbiskupije primali i u gostinjac i u Bratovštinu i u kaptol. Sve te pokrajine, napose Dolnju i Gornju Dalmaciju, nazivali su poprečni Talijani »Schiavonia«, dok su učeni ljudi s jedne i druge strane Jadrana radije upotrebljavali za njih onamo od polovice XV. vieka izraz »Illyricus«. I Siksto V. služi se u buli »Sapientiam sanctorum«

⁴ L. Dr. Jelić, S. Girolamo de' Schiavoni. L' Instituto Croato a Roma. Zara 1902. — I prof. Dr. Murko tvrdi isto u djelu: Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven. Prag und Heidelberg 1927. Na str. 105-6 donosi više primjera iz 16-18. stoljeća »als Beweis, dass die Namen illyrisch, sloviniski und hrvatski als Synonyma gebraucht werden«.

klasičnim imenom »Illyricus«: crkvu zove »Ecclesia s. Hieronymi Illyricorum«, gostinjac »Hospitale Nationis Illyricae«, a u novoosnovani kaptol mogu biti birane osobe »Nationis Illyricae«, makar rođene i drugdje, ali samo ako znadu jezik, »eiusdem tamen Illyricae linguae et idiomatis«. Nazivi »Dalmata«, »Schiavo«, »Schia-vone«, »Illirico« danas bi bili anahronizmi, kako je dobro opazio i Leon XIII., te zato mjesto njih upotriebio njihovu modernu zamjenu, pravi etnički pridjev za Hrvate: »hrvatski«.

Prema svemu tomu Siksto je i po značenju terminologije onoga doba i po svom vlastitom priznaju bio hrvatskoga podrijetla. To sliedi iz svega, što smo već do sad razmotrili. A to se dade utvrditi i osvijetliti i drugim podacima, kojih nema kod Tempestia, a djelomično ni kod Piazze.

III. OBITELJSKA PREDAJA SIKSTOVIH PRANEČAKA

God. 1651. imenovao je kardinal Francesco Peretti di Montalto, pranećak Siksta V. i tadanji titular crkve sv. Jeronima, 17 godišnjeg Ivana Jamšića, rođenog u Rimu od oca Ljubljana, kanonikom svetojeronimskog kaptola. Ivanov otac Luka bio je članom svetojeronimske Bratovštine, ali sam Ivan nije znao »ilirski«. Osim njega kardinal je imenovao i nekog Albanca kanonikom, koji također nije znao »ilirski«. Blagajnik svetojeronimske Bratovštine Splicićanin don Jeronim Pastrić upozorio je kardinala, da se jedno i drugo imenovanje protivi buli Siksta V., po kojoj kanonici moraju biti pripadnici »Nationis Illyricae« ili ako su drugdje rođeni, moraju znati »jezik i narječje«. Kardinal je popustio glede Albanca, ali Jamšića je jednostavno dao instalirati. Dalmatinska većina Bratovštine, sa Pastrićem na čelu, bila je one godine silno ogorčena na Slovence, jer se sabirači milostinje za sv. Jeronim, dva dalmatinska svećenika, na povratku iz domovine potužiše, da su u Kranjskoj bili loše primljeni i da su ondje više potrošili nego li sakupili. Kad je dakle kardinal titular baš nakon toga imenovao kanonikom sina jednoga Kranjca i to na izpražnjeno mjesto jednog pokojnog Dalmatinca, kanonika Mazzole, planuše Dalmatinci i odlučiše sudbeno izbaciti sve Slovence iz Sv. Jeronima, jer da ne pripadaju »Nationi Illyricae« niti su »eiusdem linguae et idiomatis«. Zametne se proces pred najvišim papinskim sudištem »Rotom« i potraja punih 5 godina (1651.—1656.).⁵ Kardinal Montalto je plaćao po dva advokata, da obrani svoje stanoviše, ali umre g. 1655., prije svršetka procesa, koji napokon dobiše Dalmatinci. Nas taj proces, u kojem se u njegovim najdubljim uzrocima rješavalo pitanje, da li su Slovenci dio hrvatskoga na-

⁵ O tom neobičnom procesu prvi je obširno pisao na temelju arhivskih dokumenata svetojeronimski kanonik Dr. Ivan Črnčić u razpravi: Imena Slovenin i Ilir u našem gostinju u Rimu poslije 1453. godine. Rad Jugosl. Akad., Knj. 79. Razred filolog.-hist. knj. 13. Zagreb 1886. — Prilozi k razpravi: Imena Slovenin i t. d. Starine, knj. 18. Zagreb 1886. — Još dvoje o slovenskom gostinju u Rimu izopačeno, Rad, 125.

roda ili nisu, ovdje samo u toliko zanima, što je u žestini borbe sve onako uzput kardinalov advokat Aleksandar Saracinelli iznio neobično snažan dokaz za hrvatstvo Siksta V. Kako su Dalmatinci među ostalim tvrdili, da zapravo samo Dalmatinci imaju pravo na svetojeronimske blagodati, upozorio je dne 15. V. 1657. advokat Saracinelli sudce, da se po Sikstovoj buli primaju u Bratovštinu i članovi brojnih hrvatskih kolonija u Italiji, jer su i podrijetlom i jezikom »Iliri«, kako je bio i Sikstov otac. To izvanredno zanimljivo latinsko pismeno obrazloženje advokatovo glasi u prievodu: »... Svima je poznato, da se u Apuliji, Abruzzima, Kalabriji, *Jakinskoj Krajini*, i drugdje na strani Jadranskog mora nalaze brojne slavenske naseobine, u kojima se ne služe drugim jezikom osim slavenskog, kako je bio slučaj s ocem Siksta V., koji je kao »Ilir« pošao u *Grottammare*, ondje se nastanio, oženio i rodio rečenog Siksta, kako je zabilježeno na njegovu grobnom spomeniku u kapeli Jaslica u S. Maria Maggiore: *U Grottammare rođen, u Montaltu odgojen*. Stoga nije čudo, što se i ti kao zemljaci, dakako dok su istog jezika i narječja, primaju u Bratovštinu, jer su izpunjeni uvjeti traženi od bule i kad bi se (u buli) radilo samo o Dalmatincima, bile bi uzaludne one rieči, koje se odnose na cielu naciju i na isto narječje, a mora im biti udovoljeno sa strane predloženog kandidata. Inače ni Milanska država, kojom vlada španjolski kralj, ne bi pripadala talijanskoj naciji.«⁶

Ako sve to stoji, što tvrdi Saracinelli, onda je pitanje podrijetla Siksta V. definitivno i za uvijek riješeno. Očevidno je, da kod njega »Sclavus«, »Illyricus« znači isto, što i Hrvat. Za njega su i Sikstov otac i njegov sinčić i svi brojni hrvatski izseljenici na talijanskoj obali Jadranskoga mora po svom rodu, po svom slavenskom jeziku i njegovom hrvatskom narječju, premda podanici stranih država (Papinske i Napuljske), isto tako živi pripadnici hrvatske nacije kako su Milanci Talijani, premda njihovom državom vlada španjolski kralj. Saracinelli navodi i razlog, zašto se obitelj kroz pet pokoljenja nije odnarodila. Brojni naime slavenski izseljenici govorili su među sobom samo hrvatski. Izričito dodaje, da je takav slučaj bio i sa Sikstovim ocem. Jasnije dakle svjedočanstva o hrvatstvu Siksta V. i njegovih preda, ne možemo si ni poželiti. Pitanje je samo, koliko to svjedočanstvo vriedi. *Od kuda rimskomu advokatu to znanje o Sikstovu ocu i o hrvatskim naseljima u Jakinskoj Krajini i drugdje?* Odgovor na to pitanje, otkrit će nam dokaznu snagu Saracinelievih rieči.

Poznato je, da se advokati sa strankama dogovaraju o izjavama i o dokazima, što će ih iznieti njima u prilog tokom sudbene razprave. Nema i ne može biti sumnje o tom, da je i *Saracinelli sve, što je rekao o Sikstovu ocu, doznao od kardinala Montalta, čije je interese zastupao. Na usta Saracinellia govorio je praukun Sikstove sestre Kamile i to samo 50 godina poslije njezine smrti.*

⁶ Starine, 18; str. 151.

To pak njegovo svjedočanstvo preko njegova otca i strica kardinala potječe od prababe Kamile baš onako, kako ono Tempesti-Piazza-Gradićevo preko ustmene i pismene predaje svetojeronimske Bratovštine potječe od samoga Siksta. Da se o tom uvjerimo, promotrimo veze kardinala Francesca, posljednjeg mužkog potomka obitelji Peretti, s prababom Kamilom, a preko nje sa Sikstom V.

Franjo Peretti, treći kardinal Montalto, rodio se g. 1600. i još je 5 godina mogao uživati tetošenja prababe Kamile, koja je umrla g. 1605. u dobi od preko 80 godina. Njegov otac knez Michele, rodio se g. 1577., bio ljubimac Siksta V. i napose bake Kamile, koja je u njemu vidjela budućnost obitelji i za nj se nakon prerane smrti njegove majke brinula. Njega zajedno s potomstvom učinio je Siksto V. patronom nove crkve sv. Jeronima, kad ju je g. 1589. proglasio sbornom kaptolskom crkvom. Bilo mu je 13 godina, kad je umro Siksto, a 28., kad je umrla baka, kod koje je živio. Imao je dakle dosta vremena i prigoda, da od nje dozna prošlost obitelji i njezino »ilirsko« ili hrvatsko podrijetlo, o čemu je onda sam pripoviedao sinu Franji. Umro je g. 1631., kad je Franji bilo već 30 godina. S Franjom je također mnogo obćio i vrlo ga volio i stric Aleksandar, drugi kardinal Montalto, koji je u svojoj 15. godini (13. V. 1585.) bio postao kardinalom i državnim tajnikom Siksta V., od kojega je nasliedio i prezime Peretti i grb i crkvu sv. Jeronima kao kardinalski titul. Tom zgodom mu je Siksto bez sumnje razutamao, što znači kruškina cvjetna grančica u grbu i zašto mu baš daje za tilul »S. Girolamo degli Schiavoni«. Umro je g. 1623., te je i od njega Franjo mogao doznati, a doista i doznao, sve obiteljske zgode i nezgode. Među tima bila je i viest o hrvatstvu Sikstova otca, koju je izpripoviedao advokatu Saracinelliu. Da se nije stidio toga svojega »ilirskoga« ili hrvatskog podrijetla, razabire se odatle, što ga je advokatu odkrio, a još više, što je dopustio, da on to i pismeno iznese pred sudce. Treba iztaknuti i to, da je i Franjo Peretti, kad je g. 1641. postao kardinalom, dobio za kardinalski titul crkvu sv. Jeronima. I tako su sva tri kardinala Peretti di Montalto bila najtješnje vezana s rimskom hrvatskom crkvom sv. Jeronima: Felice, prvi kardinal Montalto, bio joj je titular od 1570. sve do izbora za papu, 1585., a kao papa njezin velikuđušni dobročinitelj. Aleksandar ju je imao za titul od 14. VI. 1585. do 20. IV. 1587., a Francesco od 16. II. 1642. — 3. III. 1655. Michele i njegovi potomci i baštinici bili su joj patroni. A sve to po želji i po primjeru pape Siksta V. Nema li i to svoje značenje? Tadanji Rimljani, a još više tadanji i kasniji svetojeronimovski Hrvati, shvatili su bez poteškoće pravo značenje svih tih činjenica, te bez ikakvih uztezanja držali nesumnjivom istinom, da je ciela obitelj Peretti podrijetlom »ilirska«, t. j. hrvatska i radi toga tako povezana s hrvatskom nacionalnom crkvom u Rimu. Osobito se u pamćenje svijhu usjeklo uvjerenje o hrvatstvu samoga pape Siksta V. A to je i razumljivo, jer je on osim izričitih priznanja, kojih su

odjek svjedočanstva Piazzę i Saracinellia, i na više drugih načina objavio svoje hrvatske osjećaje. Ovdje ćemo spomenuti najvažnije

IV. SIKSTOVO HRVATSKO RODOLJUBLJE

Ne može biti sumnje o tom, da fra Felice Peretti, kardinal nal Montalto, papa Siksto V., bio i po rođenju i po školskom odgoju i po srcu Talijan. Italiju je smatrao svojom domovinom, ljubio ju je i kao suveren talijanske papinske države trudio se, da živi u slozi s drugim talijanskim vladarima, te zajedno s njima smanjivao utjecaj stranaca u Italiji i promicao njezine obće interese. To treba bez okolišanja priznati. Ali je s druge strane nesumnjivo i to, da se osjećao i Hrvatom i da je zadnjih godina svoęa života, kad uspomene iz djetinjstva najjače ožive, dao oduška svome u prijašnjim godinama više manje zapretanom hrvatskom rodoljublju. Svoje hrvatske osjećaje očitovao je Siksto kao papa najprije podjeljivanjem kardinalskog grimiza bivšem zagrebačkom biskupu i hrvatskom banu Jurju Draškoviću, onda neobičnom darežljivošću prema hrvatskoj rimskoj svetojeronimskoj Bratovštini i njezinom zaštitniku sv. Jeronimu, koji je tada obćenito bio smatran Hrvatom i hrvatskim narodnim svetcem, zatim brigom za hrvatski jezik u svetojeronimskom kaptolu i napokon oživljavanjem štovanja sv. Braće Ćirila i Metoda. Recimo nešto o svakoj od tih zanimljivih pojava u Sikstovu životu.

1. SIKSTO V. I KARDINAL DRAŠKOVIĆ

Siksto V. bio je izabran za papu 24. IV. 1585. Prvim kardinalom učinio je svoęega 15-godišnjeg pranećaka Aleksandra i to 13. V. 1585., dakle samo 3 tjedna poslije svog izbora, a već 13. VII. oko 3 mjeseca poslije izbora, obećao je caru i kralju Rudolfu II., da će tadanjeg njegovog državnog kancelara i nadbiskupa Kaločkog Jurja Draškovića kod prve svećane kardinalske promocije nadariti kardinalskim grimizom. To je doista i učinio 18. XII. iste godine, iztičući pri tom velike zasluge Draškovićeve. Juraj Drašković (1527.—1587.) već se kao Pećujski biskup g. 1562.—odlikovao na sveobćem crkvenom saboru u Trentu kao vrstan govornik i teolog. Zastupao je naime cara i kralja Ferdinanda I. a pri koncu i nadbiskupa Ostrogoškog, te cieli ugarski episkopat i kler. Kasnije je bio biskup zagrebački, uz to i ban hrvatski zajedno s Franom Frankopanom Slunjskim (1567—1576.); a onda nadbiskup Kaločki, ali tek po imenu, jer je nadbiskupija bila pod Turcima, a kao kancelar kraljevski i namjestnik ugarski residirao je u Gjuru, da bude bliže dvoru. Bio je izvanredno zaslužan i za crkvu i za državu. G. 1578. pisao je za njeęa iz Požuna u Rim nuncij Giovanni Delfino, da je on »temelj sve vjere u ovim krajevima« (il fondamento di tutta la religione di questi paesi).⁷ Car Rudolf je već prije nastojao postići od pape Grgura XIII. kardi-

⁷ Theiner Aug., Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium... Vol. II; Zagrabiae 1875; str. 67.

nalat za Draškovića, ali nije uspio. Siksto mu ga je odmah obećao, a brzo i obećanje izpunio. A značajno je, da je od osmorice tih prvih Sikstovih kardinala jedini Drašković bio stranac, a svi drugi Talijani; k tome je Drašković dobio drugo mjesto po dostojanstvu. Nje li možda kod njegove promocije pomoglo ovaj puta štogod i njegovo hrvatstvo? Drašković je i izvan domovine svagdje izticao, da je Hrvat. Na Tridentinskom koncilu n. pr. potpisao je izvršne akte 4. XII. 1563. najprije pod br. 89 kao predstavnik Ostrogon-skog nadbiskupa, svih ugarskih biskupa i svega klera, a onda pod br. 90 u svoje ime kao Pečujski biskup i izričito dodao »Croata« (Ego, Georgius Draskovitius, Croata, episcopus Quinqueecclesiensis definiens subscripsi). Nje ga je za kardinala doduše živo preporučao car Rudolf i Grguru XIII. i Sikstu, odmah čim je bio izabran, no Siksto se inače nije mnogo brinuo za preporuke vladara. Pastor izričito naglašuje: »Ostali kandidati preporučeni od vladara nisu se činili papi vriedni pouzdanja niti dosta prikladni, te nijedan od njih nije bio uzet u obzir« (X., 166). Stoga barem s nekom vjerojatnošću smijemo promociju Jurja Draškovića na kardinalat smatrati izrazom hrvatskih osjećaja pape Siksta V. No imade ih jasnijih.

2. ZNAČENJE SIKSTOVOG ŠTOVANJA SV. JERONIMA

Nijedan papa nije toliko i na takav način štovao velikog crkvenog oca i učitelja sv. Jeronima (340.—420.) kao Siksto V. Može se što više bez pretjerivanja reći, da uobće među štovateljima sv. Jeronima kroz svih 15 stoljeća od njegove svete smrti nema premca Sikstu V. On sam u buli »Sapientiam sanctorum«, kojom je novu hrvatsku crkvu sv. Jeronima u Rimu proglasio kolegijatnom i uz nju osnovao kaptol, govori obširno o toj svojoj izvanrednoj pobožnosti. On izjavljuje, da je već od djetinjstva (ab ineunte aetate) posebno štovao sv. Jeronima, a ta njegova pobožnost da je još više porasla u doba, kad je kao kardinal bio titular »ilirske« crkve sv. Jeronima. Čim je postao papa, najprije se pobrinuo za povećanje pobožnosti prema sv. Jeronimu u bazilici S. Maria Maggiore, gdje se čuvaju njegove svete moći, te je njegov oltar dao prenieti na dostojnije mjesto u novu kapelu sv. Jaslica. Zatim je pregnuo, da njegov bivši kardinalski titul postane živim središtem kulta sv. Jeronima i kao nekim vječnim i znamenitim spomenikom njegove vlastite nenadmašive pobožnosti prema slavnom Izpovjedniku vjere (»... ut praeclaro Confessori... honor debitus tribuatur, et Christi fideles ad eius venerationem et imitationem maiori celebritate ac frequentia inflammentur, et *nostra erga eum summae devotionis* hoc quasi perpetuum et insigne monumentum apud posteros extet...«). Po Sikstovoj zamisli imala je hrvatska crkva sv. Jeronima biti najljepšom crkvom podignutom na čast sv. Jeronima. A to ona i jest još i sada, premda joj se veličanstvenost pročelja izgubila uslied regulacije Tibera, a prerana smrt zapriječila Siksta, da izvede sve, što je bio nakanio. Gradili su je i ukrašivali

ponajbolji arhitekti i umjetnici onoga doba, a da bogoslužje bude što privlačivije i svetčanije, ustanovio je Siksto uz nju svetojeronimski kaptol, a uz to htio u nju prenieti i moći sv. Jeronima. O toj značajnoj Sikstovoj osnovi piše P i a z z a : »... Predaja kaže, da je isti papa fundator snovao o prenosu ili celog tiela sv. Jeronima ili jednog njegovog diela iz basilike S. Maria Maggiore, gdje se čuva, u ovu crkvu, kako bi je učinio što slavnijom (sommamente celebre), ali ga od te spomena vriedne namislj odvratil ili smrt, koja ga je kratko vrieme poslije gradnje lišila života, ili, kako se drži, dosjetljiva pobožnost i pobožna revnost onog odličnog kaptola, kojemu se činilo odviše težkim vidjeti svoju uzvišenu basiliku lišenu tolikog blaga« (str. 639).

Kako da se protumači ta neobična pobožnost Siksta V. prema sv. Jeronimu i njegova nenadmašiva velikodušnost baš prema rimskoj h r v a t s k o j crkvi svetčevoj? Već je Piazza naveo pravi i najdublji razlog: Siksto je sv. Jeronima smatrao ne samo velikim svetcem nego i svojim najvećim zemljakom (»suo primo Nazionale«), svoj pak bivši kardinalski titul ne samo crkvom svog ljubljenog svetca nego i rimskim svetištem naroda, čijim je pripadnikom bio i sam i njegovi predi. *Sikstova svetojeronimska pobožnost bila je i za njega kao i za druge Hrvate njegova doba, ma kako se oni inače pred strancima nazivali, simboličko izpoviedanje hrvatstva, religiozni način objavljivanja hrvatske nacionalne sviesti i rodoljublja.* Da to bolje shvatimo, osvrnimo se ukratko na hrvatski nacionalni značaj svetojeronimskog kulta baš u doba, kad je živila i kad se izživila obitelj Sikstova.

U XV. XVI. i XVII. stoljeću svi su Hrvati od Mure do Dubrovnika vjerovali, da je sv. Jeronim bio Slaven i to Hrvat. Jedni su tvrdili, da se rodio u Štrigovi u Medumurju, dokazujući to crkvicom, koja da je nekoč bila njegova rodna kuća; drugi su starim Stridonom smatrali Zrin ili Zdrin na Uni, a Dalmatinci su ga obćenito zvali Dalmatincem, te su si ga malo pomalo posve prisvojili. Jeronim sam za sebe kaže, da se rodio »Stridone, oppido quod Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit« (u gradiću Stridonu, koji je nekoč bio granica Dalmacije i Panonije). U glagolskom časoslovu, pisanom g. 1387. negdje u Tribihovićima, a čuvanom u Rimu, kaže se za nj: »... Preč'stni ot'c blaženi Jeronim ot zemle Štridonie bliz Dalmacii i Panonii. Sija (ta) tri mesta stoet, v' edino. Beše dan v Rim učiti knjigam ot otca imenom Ejužupija (Eusebia), častna muža i bogata velmi. I všad v Rim smere no držati se poče. I učim be vseh duhovnih, i prija red sgo. Benedikta. Školi grčskoi i latinskoi i s l o e n s k o i moistar be...«. Črnčić, koji je te rieči izpisao iz glagolskog breviara, drži, da su Tribihovići bili negdje u Senjskoj biskupiji, a pisac ili prepisivač da je nešto znao o »Štridoniji«, jer je dodao opazku: Sija tri mesto s t o j e t (u sadašnjosti!) v jedino.«⁸ Ako je izpravna ta

⁸ Rad. 79; str. 67-68.

primjedba Črnčićeva, to bi vrijedilo za Zrin, koji su stari pisali također »Zdrin«, što je lako moglo izkrivljivanjem nastati od »Stridon«, čim se »o« pretvorio u poluglas (Strid'n, Strin, Zdrin, Zrin). A Zrin se doista nalazi na mjestu, gdje su se doticale Panonija i Dalmacija. I Juraj Križanić je bio uvjeren, da je sv. Jeronim iz Zrina, kako se može zaključiti iz akata, što ih Črnčić donosi o sporu između Slovenaca i Dalmatinaca u svetojeronimskoj Bratovštini. Svjedok Ivan Anton Pellegrini, tršćanski Slovenac rekao je g. 1654. pred sudom: »... I sv. Jeronim bio je iz Hrvatske (della Croatia). A da je bio iz Hrvatske to znadem, jer mi je rekao jedan, kojega zovu Juraj, čije prezime ne znam, a svećenik je u Sv. Jeronimu della Carità (od Milosrđa). On mi reče, da je sv. Jeronim bio iz Hrvatske i to iz istoga kraja, odakle je i taj don Giorgio.«⁹ Tu se radi o Križaniću, koji tada još nije bio član svetojeronimske Bratovštine, nego je služio u jednoj drugoj rimskoj crkvi sv. Jeronima. On je doduše bio rodom iz Obrha na Kupi, ali je njegovo pleme stanovalo starinom na Uni, dakle ne odviše daleko od Zrina. No Međumurci su bili okretniji u obrani svoga stanovišta, jer su u prilog Štrigovi znali predobiti Sv. Stolicu i hrvatsku vladu. Fridrik grof Celjski, »Regni Sclavonie banus«, javio je g. 1447. papi Nikoli V., da je crkvicu sv. Jeronima u Štrigovi, bivšu rodnu kuću svetčevu (... que olim domus paterna ipsius sancti et in qua nutritus et educatus extitit...) popravio i proširio, te zamolio papu oprost za sve one, koj će onamo na Jeronimovo hodočastiti i uzdržavanje crkve milodarima pomagati. Papa je vrlo rado udovoljio njegovoj molbi.¹⁰ Šest godina kasnije, g. 1453., darovao je isti taj papa na molbu pustinjaka Jeronima iz Potomnja na Pelješcu trošnu crkvicu sv. Marine na Tiberu, uz mauzolej cara Augusta, hrvatskoj rimskoj koloniji, da ondje sagrade gostinjac za siromašne hodočastnike svoje sunarodnjake. Papa je dopustio, da popravljena crkvice bude posvećena sv. Jeronimu. Onamo prenese svoje sjedište i Društvo Hrvata iz okolice basilike sv. Petra, gdje je do onda čuvalo svoj društveni barjak (gonfalone). To dobrotvorno i religiozno Društvo se do onda zvalo »Venerabilis Societas Confallonorum Sclavorum Burgi S. Petri«, a odkad mu je sjedištem postao gostinjac ili bolnica sv. Jeronima (Venerabile Hospitale s. Hieronymi nationis Sclavonorum), poče se i to Društvo ili Bratovština nazivati po sv. Jeronimu. Iz testamenta, što ih je objelodanio Črnčić vidi se, da su se tu pod imenom »Sclavi«, »Sclavoni«, de »Sclavonia« sakupljali i svoju narodnu ustanovu darivali Hrvati iz svih pokrajina: n. pr. 20. III. 1454. Martin Petrov iz sv. Križa »de Sclavonia«, Petar Spličanin »Sclavus«, Juraj Stipanov »busagnaco« (bošnjak), Klement Mihajev iz Koprivnice i t. d. Pustinjak Jeronim bio je s Pelješca, a g. 1483. spominje se Ivan Petrov »de Ragusa«, g. 1522. tkalac

⁹ Starine, 18; str. 141. Cfr. također str. 119 i 126.

¹⁰ Theiner, Vetera Monumenta...; vol. I; str. 400.

Pavao »Ragusinus«, g. 1553. Kotoranin Dragoević i t. d.¹¹ Za sve njih bio je sv. Jeronim istodobno i zaštitnik i zemljak, a od njih su to uvjerenje primali i Rimljani i hodočastnici svih naroda. Dakako da su i brojni hrvatski hodočastnici u tom rimskom žarištu svetojeronimskog kulta jačali svoje štovanje prema sv. Jeronimu, a s njim i uvjerenje, da je on njihov zemljak, te na povratku u domovinu jedno i drugo širili i utvrđivali. Osobito su u tom revni bili Dalmatinci. Jagić je g. 1869. objelodanio jedan »Život sv. Jeronima«, za koji se držalo da ga je pisao Marko Marulić, što možda ne stoji, ali je svakako sadanji rukopis iz XVI. stoljeća, dok sam tekst može biti i stariji. U njemu se čita: »Rodi se blaženi Jerolim u gradu Zrinju, ki biše na mejaših Dalmacije i ugarske zemlje... *Jerolim je naš Dalmatin; on je dika, poštenje i slava i svitla kruna hrvatskoga jezika; nigdar u veri krstjanskoj ne najde se človik, ki bi lipše, gizardavije i slaje govoril od Jerolima; velika (sladkost), slaja od meda, izajde iz ust ovoga svetoga starca. Oh čestita mati, ka ga rodi, da vele častiti jazik, iz koga tolika slatkost i svitlost u veru krstjansku pride...*«¹² A Dalmatinci su to svoje svetojeronimsko oduševljenje bez sumnje prenosili i na suprotnu obalu Jadrana, kad su se ondje ili naseljivali ili hodočastili u Loreto, odakle nije daleko Sikstov zavičaj Montalto. Osobito su, čini se, Dubrovčani bili zaslužni za širenje kulta sv. Jeronima po inozemstvu i za naglašivanje njegova slavenstva i hrvatstva. Vidjeli smo, kakove su zasluge u tom pogledu Stjepana Gradića i eremite Jeronima iz Potomnja. A ima i drugih primjera dubrovačke svetojeronimske revnosti. Tako su n. pr. baš prve godine pontifikata Siksta V. dubrovački trgovci utemeljili u Genovi, u dominikanskoj crkvi Santa Maria di Castello, svoju vlastitu kapelu i obskrbili je liepim dohodcima. Redovnike dominikance su za uzvrat obvezali, da među ostalim četiri puta na godinu u njoj odsluže pjevanu sv. Misu i to o blagdanu uznesenja Gospina i na svetkovine sv. Vlahu, sv. Nikole i sv. Jeronima. Zašto baš na ta četiri dana? Kapela je bila posvećena Gospi i sv. Vlahu, patronu republike. Sv. Nikolu su štovali kao pomorci, a sv. Jeronima, kako je jasno iz svega, što smo do sada doznali o njegovu kultu kod Hrvata, častili su kao hrvatskog narodnog svetca. I time je dakle potvrđeno, da su svi dielovi hrvatskoga naroda, premda politički raztrgani, bili jednodušni u poštivanju sv. Jeronima i u oboživanju toga kulta obilježjem obće-hrvatskoga rodoljublja. To vriedi i za Dubrovačku republiku, a i za katoličke Bošnjake, koji su u Rimu na čelu sa svojom mukotrpnom i svetom kraljicom Kafarinom obilato darivali hospicij sv. Jeronima. Svima je iz duše progovorio onaj neznani Dalmatin, kad je oduševljeno zapisao:

¹¹ Jelić (1. cit., str. 4, 8, i 20) tvrdi, da je pustinjač Jeronim bio iz Ptuja (Petovia) i da izprva nisu primali u svetojeronimsku Bratovštinu izseljenika južno od Neretve. Jednoj i drugoj tvrdnji se protive dokumenti.

¹² Starine, knj. 1. Zagreb 1869; str. 226 i 230.

»... Jerolim je naš...; on je dika, poštenje i slava i svitla kruna hrvatskoga jezika.«

Ako sad u tom svietlu pogledamo i prosudimo sva ona svjedočanstva, što ih je Siksto V. riečju i djelom dao o svom izvanrednom poštivanju sv. Jeronima, očevidno je, da i taj njegov svetojeronimski kult treba smatrati osebujućim izražajem živog i sviestnog hrvatskog rodoljublja i sveder novim potvrđivanjem one izjave, da je i on, premda rođen u Italiji, i po srdcu i po pređima pripadnik »Nationis Illyricae«, Hrvatskoga Naroda. A čini se, da je još i on znao hrvatski kao i njegov otac. Svakako je cienio i volio hrvatski jezik, kako pokazuje jezična klauzula među uvjetima primanja u svetojeronimski kaptol u Rimu.

3. SIKSTO V. I HRVATSKI JEZIK

Siksto V., osnivajući g. 1589. svetojeronimski kaptol u Rimu odredio je, da u nj mogu biti birane samo prikladne osobe »ilirske« nacije, t. j. samo Hrvati, ili također i one, koje iz nje potječu, ali samo ako su »istog ilirskog jezika i narječja« (... personas idoneas dictae Nationis Illyricae, seu alias etiam origenas, eiusdem tamen Illyricae linguae et idiomatis...). Te su rieči važne za prosuđivanje njegovih nacionalnih osjećaja. Prije svega nije ni potrebno ovdje ponovno izlicati, da »Illyrica Natio« u duhu tadašnje svetojeronimske i kurialne prakse znači isto što i Hrvatski Narod. Siksto dakle ustanovljuje, da svetojeronimskim kanonicima mogu postati samo Hrvati. No on s dva dodatka točnije i jasnije izražuje svoju misao i nakanu. Budući da izraz »Illyrica Natio« u prvom redu označuje Hrvate, koji žive na okupu u svojoj domovini i u njoj su zavičajni, a zapravo izključuje izseljenike, papa dopušta izričito, da i potomci Hrvata, koji žive u sklopu drugih nacija, mogu biti predloženi i birani za kanonike, ali ipak samo onda, ako su sačuvali svoj hrvatski jezik i narječje. Zar nisu značajna oba dodatka? Papa Siksto, sam potomak u petom koljenu jednog izseljenog Hrvata, ne želi od blagodati institucije, koju velikodušno osniva, izključivati brojnih hrvatskih izseljenika u svom vlastitom zavičaju i druguda po Italiji. I oni treba da su u svetojeronimskom kaptolu ravnopravni braći iz staroga kraja. Ipak bezobzirno izključuje one, koji su zanemarili i zaboravili svoj »ilirski« jezik i narječje. Takovi ne zaslužuju, da budu dionici dobara, što ih on namjenjuje na čast sv. Jeronimu, »diki hrvatskoga jezika« i na korist sviestnim pripadnicima tog istog jezika. Doista malo je vjerojatno, da bi Siksto V. to ograničenje, koje imade kazneni značaj, bio uvrstio u svoju bulu, kad bi on sam bio zaboravio jezik svojih roditelja. Iz svjedočanstva advokata Saracinnellia znademo, da je u Sikstovu zavičaju bilo hrvatskih naseobina i da je Sikstov otac bio Hrvat i da su ti hrvatski izseljenici među sobom govorili hrvatski. »Svima je poznato, rekao je Saracinnelli, da se ... u Jakinskoj Krajini... nalaze... slavenske naseobine, u kojima se ne služe drugim jezikom osim slavenskoga, kako je

bio slučaj s ocem Sikstovim... « Već iz tih rieči smije se s pravom zaključiti, da je Siksto u djetinjstvu zajedno sa sestrom Kamilom u obiteljskom krugu govorio hrvatski. A da ni poslije nije svog rodnog jezika posve zaboravio, potvrđuje jezična klauzula bule »Sapientiam sanctorum«.

Za osvijetljenje i novu potvrdu tih zaključaka evo jedne zanimljive crtice iz života hrvatskih izseljenika nešto južnije od Sikstova zavičaja. U Abruzzima, u pokrajini Molise, postoje još sada tri hrvatska sela, koja su po svom vanjskom životu posve talijanska, a u obiteljskom krugu hrvatska. To su Stiflić ili San Felice Slavo (od fašista promijenjeno u San Felice Littorio), Kruč ili Acqua viva Collecroce, i Montemitro. Sva tri sela broje oko 5.000 stanovnika, a govore među sobom ikavskom štokavštinom ili kako sami kažu »po našu«, »škavimski«. Jezik im je starinski, negdje iz konca XIV. stoljeća, a ponajbolje sačuvan u Montemitro ili Mondimitro, dok je u San Felice već gotovo posve izčeznuo. Najslavniji čovjek iz sela Kruča bio je sveučilištni profesor medicine na Napuljskom sveučilištu, Nikola Neri ili Crni (1761—1799.), pisac i republikanski političar, pogubljen nakon ugušenja napuljske revolucije g. 1799. Kad su ga vodili na stratište, opazio je među stražarima nekoliko svojih poznatih Kručana i razgovarajući s njima hrvatski rekao im je među ostalim i ovo: »Nemojte pozabiti naš jezik!« On, kojega su njegovi drugovi i pristaše smatrali idealnim talijanskim rodoljubom i koji je i nastojao da to bude, čim se našao među svojim, objavljuje svoju »sclavunsku« dušu i daje oduška ljubavi prema jeziku svog djetinjstva, svoje obitelji i naroda, iz kojega je potjecao. Ni vrieme, koje inače gradi i razgrađuje kule, nije bilo kadro ni nakon nekoliko stoljeća u dušama tih hrvatskih izseljenika uništiti ljubavi k vlastitom jeziku.¹³ Sličnu ljubav prema svom »ilirskom« jeziku očitovao je i Siksto V. Njegove rieči »... eiusdem tamen linguae et idiomatis« stvarno isto znače, što i poruka Nikole Neria dana zemljacima: »Nemojte pozabiti naš jezik.«

4. SIKSTOVO ŠTOVANJE SV. ĆIRILA I METODIJA

Za Siksta V., osim izvanrednog štovanja sv. Jeronima, značajno je i štovanje sv. Braće Ćirila i Metodija, slavenskih prosvjetitelja. Promotrimo li pak tu njegovu za ono vrieme neobičnu pobožnost u svjetlu tadanjeg hrvatskog prosuđivanja sv. Braće, kako nam je sačuvano u »Ljetopisu popa Dukljanina«, dobit ćemo novu potvrdu njegovog hrvatskog osjećanja.

Već kod ukrašivanja veličanstvene sale nove Vatikanske Biblioteke, građene od 1587—1589., mislio je Siksto i na proslavu sv. Jeronima i na obnavljanje spomena na sv. Ćirila. Među slike obretnika različitih alfabeta dao je staviti i njihove. Pastor kaže:

¹³ Ing. Ž. Macan posjetio je g. 1940. iz Napulja tri hrvatska sela u provinciji Campobasso i napisao o njima i o Nikoli Crnom vrlo zanimljivo izvješće u »Hrv. Dnevniku« od 7. travnja i 19. svibnja 1940.

»Na pilastrima su, počinjući s Adamom, slavljeni bajoslovni obretnici pismena i jezika: Adamu se pripisuje iznašašće kaldejskih slova, Mojsiju i Esdri hebrejskih, kraljici Isidi egipatskih, Krizostom se smatra obretnikom armenskoga pisma, a Jeronim i Ćiril začetnicima ilirskog« (X., 1491). Sv. Jeronim je onda doista obćenito bio smatran obretnikom glagolice i začetnikom rimsko-slavenskog obreda. Drugo slavensko pismo, kojim su se služili iztočni Slaveni, a jednim njegovim posebnim oblikom također Hrvati u Bosni i djelomično u Dalmaciji, pripisali su sv. Ćirilu. Stoga je eto Siksto V. htio, da i sv. Ćiril bude zastupan među iznalazačima pisma. Za obstojanje ćirilskog pisma mogao je Siksto doznati već u svom zavičaju. L. von Thallóczy upozorio je g. 1905. na slavenske odlomke u nekadanjoj biblioteci sv. Jakova iz Marke (S. Jacobus de Marchia) u franjevačkom samostanu njegovog rodnog mjesta Montepandone.¹⁴ Slavni franjevački propovjednik protiv husita i bogomila Jakov iz Marke (1391—1476.) borio se g. 1435. u Konavlima proti pravoslavnom popu Nikši, a g. 1451. i 1452. radio je i u Bosni. Biblioteka mu je bila za njegovo doba dosta bogata, a u njoj je bilo i slavenskih rukopisa. Sačuvala su se samo dva odlomka kao uvez neke druge knjige. Jagić je ustanovio, da se radi o ostacima nekog spisa pisanog bosanskom ćirilicom i liepom ikavštinom sjev.-zap. Bosne ili sjev. Dalmacije. Naš fra Felice Peretti bio je veliki ljubitelj knjiga, skupio je bogatu biblioteku, a kako Montepandone nije daleko od Montalta, nije izključeno, da je pohodio franjevački samostan u rodnom mjestu svog svetog zemljaka, pogledao si njegovu biblioteku i bosančicom pisane rukopise, kojih je onda bez sumnje u njoj bilo više. A bit će dobro, da se ovdje sjetimo i toga, kako su u srednjoj Dalmaciji, u onim krajevima, odkuda su došli Sikstovi predci, bosančicu zvali »hrvatskim pismom« i da je tim pismom bio pisan hrvatski tekst Dukljaninova Ljetopisa, što ga je o. g. 1510. bio našao negdje u Poljicima Splićanin Dmine Papalić. No iz svega toga ipak ne smijemo zaključivati, da je Siksto baš radi tih eventualnih uspomena iz zavičaja dao postaviti sliku sv. Ćirila u Vatikansku Biblioteku. On je za to mogao imati i drugih razloga. Za naše upoznavanje njegovih hrvatskih osjećaja mnogo je važnije ono, što je na čast sv. Braće učinio i kanio učiniti u hrvatskoj svetojeronimskoj crkvi.

U novoj crkvi »S. Girolamo degli Schiavoni« dao je Siksto urediti posebnu kapelu svetoj Braći Ćirilu i Metodiju, prvu na lievo od ulaza. Oltarna slika prikazuje ih, kako g. 867. pred papom Hadrianom II. otkrivaju tielo sv. Klementa pape (90—100), što ga je sv. Ćiril odkrio na Krimu, sa sobom ponio u Moravsku i odanle u Rim. Značajno je na toj slici, što je lice pape Hadriana II. posve slično licu Siksta V. i što i sv. Metodije imade svetački

¹⁴ L. von Thallóczy, Slavische Fragmente aus der Bibliothek S. Giacomo della Marca in Montepandone. Arch. f. slav. Philol. 27 (1905); str. 79 ss.

nimbus. U Rimu do onda sv. Metodije († 885.) nije bio poštivan kao svetac. Papa Ivan X. nepovoljno se izrazio o njemu i njegovoj nauci g. 925. u pismu splitskom nadbiskupu, veleći da ga nigdje ne nalazi među svetim piscima (»... Methodii doctrinam... quem in nullo volumine inter sacros auctores comperimus«), a splitski sabori XI. stoljeća, neprijateljski razpoloženi prema slavenskom bogoslužju, govore o njemu upravo kao heretiku. Na slikama u basilici sv. Klementa, gdje je pokopan sv. Ćiril, Metodije nema nimbusa nego samo Ćiril. No u hrvatskim glagoljaškim časoslovima i misalima i Metodije je zajedno sa sv. Ćirilom od vajkada bio poštivan kao svetac. Siksto ga je napokon svetojeronimskom slikom na tihi način i za Rim kanonizirao. Treba iztaknuti, da u doba, kad je Siksto bio titular crkve sv. Jeronima (1570—1585) i kad je gradio novu crkvu (1588—1589.), među svetojeronimskim bratimima nije bilo nikoga, koji bi se bio posebno izticao kao štovatelj sv. Braće. Za gradnje je bio predsjednik Bratovštine poznati opat Aleksandar Komulović, splićanin, kasnije papin legat u Rusiji i onda isusovac. No i za njega se ne zna, da je posebno štovao sv. Ćirila i Metodija, a nije ni vjerojatno, da bi on ili koji drugi član Bratovštine bio mogao nagovoriti papu, da sv. Braći dade posebnu kapelu i Metodiju nimbus. Siksto je bio u svojim djelima i odviše samostalan. Nema sumnje, da je inicijativa i u ovom slučaju došla od njega samoga. Još je očividnija njegova osobna inicijativa u neobičnoj nakani, da tielo sv. Ćirila iz basilike sv. Klementa, gdje se preko sedam stoljeća čuvalo, prenese u tu ćirilometodsku kapelu crkve sv. Jeronima. O tom njegovom naumu pripovieda Fr. Angelus Rocca, O. S. Aug., naslovni biskup Tagaste, prefekt papinskog sakrarija i prvi čuvar Vatikanske Biblioteke baš za Sikstova pontifikata, dakle prvorazredni svjedok. Govoreći o relikvijama sv. Ćirila i Metodija dodaje: »... Sada pak naložio je Siksto V., vrhovni pontifex, da se tielo istoga sv. Ćirila prenese u ilirsku crkvu sv. Jeronima (S. Hieronymi Illyricorum), koju je dao sagraditi.«¹⁵ Iz rieči »sada« (nunc) vidi se, da je Rocca tu bilježku napisao g. 1590., kad se dovršavalo unutrašnje uređivanje crkve i neposredno prije smrti papine. Nalog nije bio izvršen, jer je Siksto naglo umro 27. VIII. 1590. I u ovom dakle slučaju, kao i u namjeravanom prenošenju relikvija sv. Jeronima, nalog papin nije bio izvršen, što je znak, da se i u jednom i u drugom slučaju doista radilo o sasvim ličnoj osnovi papinjoj.

A kako da si protumačimo tu zagonetnu Sikstovu osnovu, da hrvatsku rimsku crkvu sv. Jeronima učini ne samo glavnim rimskim i svjetskim svetištem sv. Jeronima nego ujedno i rimskim žarištem kulta sv. Ćirila i Metodija? Da je htio odati čast sv. Braći kao obćeslavenskim apostolima i prosvjetiteljima, mogao je

¹⁵ Fr. Angelus Rocca, O. S. Aug., De iis, qui varios idiomatum characteres variaque disciplinarum genera invenerunt. Opera omnia. t. II, p. 250 — Cfr. Card. Domen. Bartollini, Memorie storico-critiche archeologiche dei SS. Cirillo e Metodio, Roma 1881; str. 191.

u samoj basilici sv. Klementa načiniti posebnu kapelu njima na čast, kako je 300 godina kasnije na poticaj i uz pomoć biskupa Strossmayera učinio Leon XIII. Ali zašto baš u crkvi sv. Jeronima? Kakovu je on vezu vidio između sv. Braće i Hrvata? Odgovor na to zanimljivo pitanje daje nam, čini se, jedino Ljetopis popa Dukljanina. Na području nekadanje Crvene Hrvatske i u njezinu susjedstvu, odakle se najviše ljudi selilo na talijansku obalu Jadrana, čitao se i prepisivao u XIV., XV. i XVI. stoljeću hrvatski tekst Dukljaninov. A u njemu čitamo o sv. Ćirilu, koji se do pred samu smrt (g. 869.) zvao samo krstnim imenom Konstantin i s nadimkom Filosof, ovo: »... I u tom vrimenu biše u gradu, ki se zoviše Tesalonika, jedan človik mnogo naučen i filosof, imenom Konstanc. I taj muž biše sasvim dobar i sveta života i u onom mistu velik meštar i velmi spametan i od ditinstva muž svet... I tako *sveti muž Kostanc naredi popove i knjigu hrvacku i istumači iz grčkoga knjigu hrvacku*: istumači evanjelja i sve pistule crikvene, i tako staroga kako novoga zakona, i učini knjige s papinskim dopušćenjem, i naredi misu i utvrdi zemlju u viru Isukrstovu. I vaze prošćenje i obrati k Rimu put svoj, koji mu pod posluh sveti zapovidin biše...« (gl. VIII. i IX.).

Po tom dakle pripoviedanju bio je sv. Kostanc-Ćiril osnivač hrvatske književnosti i grčko-slavenskog obreda. I ćirilsko pismo i njim pisane crkvene knjige grčkoga obreda bile su u tom krugu Dukljaninovih čitača smatrane baš tako hrvatskima kao i glagolica na sjevernijem glagoljaškom području. Samo što ti Dukljanovci nisu sv. Kostanca-Ćirila ujedno pohrvatili, kako učiniše glagoljaši sa svetim Jeronimom. Da su u Dalmaciji još pol stoljeća poslije Sikstova vladanja doista smatrali ćirilsko pismo zajedno s grčkim obredom hrvatskim, svjedoči i jedan talijanski spis iz g. 1655., što se čuva u samostanu sv. Mihaela oo. Trećoredaca u Zadru. U njem se o jednom pravoslavnom svećeniku ovako govori: »Velečastni otac i kaluđer Mihael Krčanin od Krke, župnik i duhovni pastir duša, koje živu u sužanjstvu grčke Crkve jezika starog ilirskog ili hrvatskog« (... della Chiesa greca dell' Idioma illirico vecchio ovvero Crovato).¹⁶

Iz te iste dalmatinske sredine, u kojoj se tada više manje s jednakim zanimanjem čitao Dukljanin kao poslije Kačićev »Razgovor ugodni«, potjecala je Sikstova obitelj. Odtuda je također poslije pada Bosne (1463.) najviše ljudi bježalo pred Turcima u Jakinsku Krajinu, gdje su već živjeli Sikstov djed i otac, ili hodočastilo u Loreto, gdje su se sastajali s tamošnjim hrvatskim izseljenicima i osvježivali njihov jezik, običaje i narodne predaje. I do Siksta, koji je cijeli svoj život srdačnim vezama bio povezan s Gospinim loretskim svetištem, došla je tim putem spoznaja, da je sv. Ćiril vrlo zaslužan za hrvatsku vjersku pro-

¹⁶ F. S. I. (Fra Stefano Ivančić), La questione di S. Girolamo degli Schiavoni in Roma... Roma 1901, str. 119-20, bilj. 1.

svjetu i da mu zajedno s njegovim svetim bratom Metodijem pripada mjesto u hrvatskom narodnom rimskom svetištu sv. Jeronima. Svakako je na temelju svega, što je rečeno, dopušteno i njegov ćirilometodski kult smatrati izrazom njegove žive hrvatske svijesti i snažnom potvrdom istinitosti svjedočanstva Bartolomeja Piazze i advokata Saracinellia o hrvatstvu obitelji Peretti. U okviru tih dvaju svjedočanstava i u svjetlu tadanjeg hrvatskog mentaliteta dobivaju posebno značenje za prosuđivanje Siksta V. i gradnja crkve sv. Jeronima i ustanovljivanje svetojeronimskog kaptola i ćirilometodijska kapela i namjeravano prenošenje relikvija sv. Jeronima i sv. Ćirila, a i nova palača za sjedište svetojeronimske Bratovštine. Papa Siksto je sve to radio tako reći neposredno pred smrt. Sve je to kao neki divni labuđi pjev njegove velike hrvatske duše.

PRIGOVORI PASTORA I PISTOLESIA

Svjedočanstva o hrvatstvu Siksta V. i njegovih pređa tako su jasna, vjerodostojna i smije se bez pretjerivanja reći — nepobitna, da se zapravo ne bi ni trebalo osvrutati na prigovore Pastora i Pistolesia. Ako ih ipak spominjemo, činimo to radi ugleda njihovih autora, a i radi toga da kraj sjene njihove sićušnosti jače zasja svjetlo istine.

Pastor piše (X.; 21, bilj. 1): »... Tempesti griěši, kad (I, 4) svom heroju pripisuje slavensko podrijetlo — mnienje, kojega su se držali svi kasniji pisci, pa i Ranke..., Hübner... i Chledowski... Bula Siksta V. o gradnji nove crkve sv. Jeronima »degli Schiavoni« s podatkom o dalmatinskom podrijetlu njegove obitelji, na koju se pozivalo od vremena Piazze, nije do sada izašla na javu. Jedan zaslužni domaći iztraživač, Fr. Pistolesi, u časopisu *Picenum X* (1913.) 207 ss. i u svom djelu *Siksto V.* str. 13 ss. s pravom zabacuje lokalnu tradiciju, da su pređi Siksta V. došli u Marche iz Dalmacije, bježeći pred Turcima.«

To je sve, što slavni historik znade reći proti slavenskom podrijetlu velikoga pape Siksta V. A to je, treba odmah iztaknuti, neobično biedno. Što se njegovog prvog dokaza tiče, t. j. tajinstvene bule, Pastor njime samo odaje, da nije čitao ni Tempestia, a kamo li Piazzu. Vidjeli smo, da se Piazza za hrvatsko podrijetlo Sikstovo ne poziva na nikakvu bulu nego na rukopise u arhivu crkve sv. Jeronima, a osim toga priznaje, da je informacije dobio od slavnog prijatelja Stjepana Gradića. Kritično izpitivanje pokazalo je, da je doista u svetojeronimskom arhivu morala biti neka pismena genealogija Sikstovih pređa, koja je prvotno potjecala od samoga pape. Da je Pastor sam čitao Tempestia, bio bi kao izkusni historik bez poteškoće opazio njegovo prenašlo i krivo tumačenje Piazzinih rieči o buli, a što je glavnije, vidio bi, da Tempesti dva puta govori o rukopisima svetojeronimskog arhiva i o pismenoj genealogiji obitelji Peretti, te bi ga jedno i drugo opažanje bilo potaklo, da izvidi, što je na stvari. Svakako ne bi bio uz-

tvrdio onoga nesmisla o buli, a uvidio bi, da *osim lokalne tradicije u Montaltu, koju pobija Pistolesi, postoji i hrvatska rimska sveto-jeronimska tradicija, za koju ne vriede Pistolesievi prigovori*. Da je Pastor provjerio podatke Piazzine, koji je poslužio kao vrelo Tempestiu, ne bi bio iznio ni svog drugog dokaza, u kojem se poziva na Pistolesia i bez ikakve kritike odobrava ne samo njegovo zabacivanje lokalne montaltske predaje o Sikstovim predima nego uobće i njegovo radikalno niekanje Sikstova slavenskog podrietla. Pistolesievi prigovori nemaju ni izdaleka one znanstvene vrijednosti, koju je u njima nazrieao Pastor. Pretresimo ih mi, kad toga nije učinio on.

Fr. Pistolesi, kanonik u Montaltu, mnogo je pridonio svojim iztraživanjima i svojim većim i manjim znanstvenim radovima izpravnom poznavanju života i djela svoga slavnoga zemljaka Siksta V. Čini se, da je najviše njegovom zaslugom dostojno proslavljena IV. stogodišnjica rođenja velikoga pape. Pastora, koji je baš obrađivao za svoju monumentalnu poviest papa pontifikat Siksta V., oduševio je rad Pistolesiev i dobro mu došao. On zove učenog kanonika (X; 635—636): »neumorni iztraživač arhiva Montalta«, »izvanredno zaslužan (sommamente benemerito) za poviest Siksta V.«, te ga je počastio i svojim prijateljstvom (»mio stimato amico«. Sve je to pravo, ali ipak stoji i ona: Amicus Plato, amicus Cicero, sed magis amica veritas! Istina nada sve! U pitanju Sikstovih pređa sretniji je bio Piazza, kad je bez prigovora primio informacije svog učenog prijatelja Gradića, nego li Pastor, kad se odviše pouzdao u negacije svoga prijatelja Pistolesia. Nije ni čudo! Gradić je bio udaljen od Siksta vremenim razmakom od pol stoljeća, a Pistolesi od 400 godina! Na tu vremensku udaljenost bio bi morao misliti Pastor, ali ga je prividna razumnost Pistolesijevih prigovora prevarila, te je zanemario i najelementarnija pravila historijske kritike, u kojoj se inače odlikovao: nije n. pr. ni pročitao onih autora, koje pod tuđim utjecajem zabacuje i pobija — u našem slučaju Tempestia i Piazzu. Isto vriedi, barem djelomično, i za Pistolesia. I on nije čitao Piazzu, te napada ne njegovo pravo svjedočanstvo nego kriva tumačenja, u koja ga je uokvirio Tempesti.

Pistolesievi prigovori proti hrvatstvu Sikstovih pređa svode se u glavnom na ove četiri tvrdnje: 1) Peretti, zapravo Ricci, korienita su domaća talijanska obitelj u Montaltu; 2) Ondje su bili prije nego li su Turci počeli napadati Dalmaciju; 3) Siksto u nijednoj buli ne spominje svog slavenskog podrietla; 4) Crkvu sv. Jeronima u Rimu gradio je zato, jer joj je prije izbora za papu bio titular, a ne da dokaže svoje slavensko podrietlo.

Odgovor na te prigovore nakon svega, što je sprieda izloženo, nije težak. Ne bi se ni trebalo posebno osvrutati na pojedine. Osvietimo ih ipak s nekoliko primjedaba, počinjući od dva posljednja.

Pistolesi, spominjući među gradnjama Siksta V. crkvu »San Girolamo degli Schiavoni«, primjećuje: »... Historici bi htjeli, da

ju je papa podigao na spomen svoga slavenskoga podrijetla; no ta bajka, za koju ne znaju suvremenici, upletena je kasnije u život Siksta V. i nema ozbiljnog temelja. Sam papa, koji inače vrlo rado spominje svoj rod i zavičaj, ne kaže o tom ni rieči u svih pet nadpisa, što ih je ostavio u toj crkvi, a u buli »Gloriosae« pošto je iztaknuo, da štuje svetu djevicu i mučenicu Luciju, koje je svetkovina (13. prosinca) ujedno i njegov rođendan, govori i o drugoj svojoj pobožnosti prema velikom Učitelju sv. Jeronimu, a kao razlog navodi: *jer Nam je, kad smo bili uzvišeni na čast kardinalsku, njegov titul u crkvi Ilirskoj bio doznačen, te smo ga i postojano zadržali. I ništa više!*¹⁷ — Da, odgovorit ćemo, Siksto nije ništa rekao o svom hrvatskom podrijetlu ni u toj buli »Gloriosae«, jer bi to bilo vrlo nerazborito i neozbiljno, a ni u nadpisima crkve sv. Jeronima, jer ondje uobće nikakvih nadpisa od Siksta V. nema. Bula »Gloriosae et semper Virginis Dei genitricis Mariae« (9. VI. 1587.) radi o novoj veličanstvenoj kapeli, što ju je u basilici S. Maria Maggiore za Jaslice Gospodnje podigao Siksto V. U njoj je na ulazu s desna i s lijeva dao podići manje kapelice na čast sv. Luciji i sv. Jeronimu. Razloge za kapelicu i za oltar sv. Jeronima navodi ne onako, kako kaže Pistolesi, nego ovako: »... drugi pak (oltar) na čast sv. Jeronima, najodličnijega Učitelja Crkve, čiji Nam je titul u crkvi »Ilirskoj« bio doznačen, kad smo bili uzvišeni na čast kardinalsku i od Nas postojano zadržan, i koji je Jaslice Gospodnje za života toliko štovao, da se je izlazeći iz ovoga svijeta po njima kao kroz neka vrata života u nebesku domovinu preselio.«¹⁸ Tu se dakle hrvatski svetojeronimski titul samo nuzgredice spominje, a glavni razlog, zašto je Siksto u toj novoj kapeli Jaslica htio odati čast i sv. Jeronimu, jest prije svega to, što je Jeronim za života od silne ljubavi k Jaslicama htio u Betlehemu i živjeti i umrieti. Tražiti i očekivati, da će Papa Siksto u toj buli i u takovu kontekstu govoriti o svom hrvatskom podrijetlu, jest već samo po sebi neobično, a iz te šutnje zaključivati, da je puka bajka, što historici kažu o dolazku njegove obitelji iz Dalmacije, to je izpod svake kritike. Pistolesi nije opazio ni toga, da bula »Gloriosae« ne može uobće imati nikakove veze ni s gradnjom nove crkve sv. Jeronima ni s pitanjem o njegovu podrijetlu. Jer je ona izdana g. 1587., a Siksto je istom godinu dana kasnije dao rušiti staru trošnu crkvicu i graditi novu, te s tim u vezi dao one neobične izraze svoja hrvatskog rodoljublja, o kojima je bilo govora više. Kad je već htio govoriti o bulama, Pistolesi bi bio morao spomenuti bulu »Sapientiam sanctorum« od 1. kolovoza 1589., na koju — ne spominjući je imenom — aludiraju Piazza i Tempesti, a za koju, čini se, Pistolesi i ne zna. U njoj bi bio našao, da je Siksto V. štovao sv. Jeronima »ab ineunte aetate«, od djetinj-

¹⁷ F. Pistolesi, Sixtus Quintus. XIII Decembris MDXXI — XIII Decembris MCMXXI. Album. Roma 1921; str. 22-3

¹⁸ Magnum Bullarium Romanum, t. VIII. Neapoli 1883; str. 859.

st va, a kao svetojeronimski titular se samo još više oduševio za njega. Mi smo vidjeli, da jedna i druga papina tvrdnja, promatrana u svjetlu tadanjeg obće-hrvatskog mentaliteta i dvaju vjerodostojnih svjedočanstava o njegovu hrvatstvu, izrazuje njegovo hrvatsko osjećanje i ujedno potvrđuje, da mu je hrvatska sviest ojačala za 15-godišnjeg obćenja s članovima svetojeronimske Bratovštine, koji su svi od reda držali sv. Jeronima svojim najodličnijim zemljakom. Ne smijemo doduše zamjeriti Pistolesiu, što toga nije znao, ali se smjelo od njega kao ozbiljnog historika očekivati, da će prije nego li jednu 400-godišnju predaju, zastupanu od uglednih pisaca, napadne, predmet dobro proučiti i dokaze prije vagnuti nego li ih iznese. Ni on ni Pastor nisu smjeli proti Sikstovu slavenskom podrijetlu ništa zaključivati iz toga, što on o tom šuti u svojim bulama. Siksto je bio i vrhovni glavar katoličke Crkve i suveren jedne od tadanjih talijanskih država. Toliko je razboritosti ipak imao, da u svetčanim i javnim dokumentima, kakove su papinske bule, nije išao uvjeravati svoje talijanske podanike, da je stranac, a vjernike ciele Crkve, da je Hrvat kao i sv. Jeronim. Tamo, gdje je bilo uputno i koristno, da prizna svoje pravo podrijetlo i svoje hrvatske osjećaje, Siksto je progovorio i o tom njegovom priznanju postoje neoboriva svjedočanstva i suvremenika i kasnijih pisaca, koji znanstvenim ugledom nipošto ne zaostaju za Pastorom i Pistolesiem.

Drugi prigovora Pistolesievih ne treba zapravo pobijati nego ih razjasniti. Da li su se pređi Sikstovi u službenim dokumentima svoja novog zavičaja zvali Ricci ili Peretti, to za pitanje njihovog podrijetla nema značenja. Poznato je, da su Hrvati u Italiji svoja narodna prezimena mienjali, prevodili i prilagođivali novim prilikama. Pistolesi je u jednom svom novijem radu o Sikstu V. prihvatio mišljenje, da je fra Salvatore Ricci bio ujak Sikstov, a ne stric, te je prema tome prezime Ricci bilo prezime majke, a ne oca.¹⁹ Uostalom Riccia imade u Italiji mnogo, jer prezime dolazi od nadimka »riccio«, kovrčast, rudast, te je i koji Peretto, Peretti (Kruščić) mogao radi kovrčaste kose biti prozvan »Riccio, Ricci«. Svetojeronimska predaja postojano drži, da su se Sikstovi pređi zvali kao i on Peretti i to po mjestu Krušćici, odakle su došli. Već je Dukljanin spomenuo u Trebinjskoj oblasti župu Kruševicu, a i danas postoje u Hrcegovini tri mjesna imena »Krušćica«, a u Bosni, u okolici Travnikova dva. Postoji i prezime »Krušćić«, a u narodnoj pjesmi i »Krušćević« (Cfr. Akad. Rječnik). Siksto je, kako je već bilo rečeno, upotrebljavao prezime »Peretti« (Krušćići), te i u svoj crkveni grb stavio kruškovu grančicu. To daje još jaču vrijednost svetojeronimskoj predaji o dolasku Zanetta Peretto, Ivice Krušćića, iz Krušćice.

¹⁹ F. Pistolesi, La prima biografia autentica di Sisto V., scritta dello anonimo della Biblioteca Ferraioli di Roma. Montalto Marche 1925. — Cfr. Pastor, X, 635-6.

Zašto je pak Zanetto ostavio domovinu i prešao u Jakinsku Krajinu, ne zna se. Tempesti je prvi naveo kao razlog bieg pred Turcima i to u doba, kad su oni nakon osvojenja Albanije i junačke smrti Skenderbegove počeli napadati na Dalmaciju. No nije opazio, da to ne može biti, ako je Zanetto bio praotac Sikstov u petom koljenu. Uzimajući poprečno za jedno koljeno 30 godina. Zanetto je došao u Italiju oko 150 godina prije rođenja Sikstova (1521.), dakle negdje oko g. 1370., gotovo 20 godina prije Kosovske bitke! A tada se u Dalmaciji još pravo nije ni znalo za Turke. Piazza i Gradić ništa ne govore o bjehu Sikstovih preda pred Turcima i u tom ih treba nasljedovati. Dalmacija i Hercegovina su i u prijašnjim vjekovima jednako kao i danas imale višak pučanstva, koji se nije mogao kod kuće na kršu prehraniti nego se izseljivao. Tada nije bilo Amerike i zato su mnogi jednostavno prelazili na drugu stranu Jadrana u Italiju. Takav jedan izseljenički val bio je koncem XIV. stoljeća zahvatio i Ivu Kruščića, koji se iz Krušćice preselio u Jakinsku Krajinu, u Montalto, te ondje postao Zanetto Peretti.

Hrvatska naselja u Italiji još nisu proučena, ali ih je bilo razmjerno mnogo. Vidjeli smo, što je rekao o njima advokat Saracinielli. Evo nekoliko primjera za potvrdu njegove tvrdnje o slavenskim naseljima u Jakinskoj Krajini, iz kojih će se lakše razabrati, kako je bilo moguće, da obitelj Peretti bude u isto vrijeme i domaća, talijanska, kako tvrdi Pistolesi a uz to ipak i hrvatska, kako sliedi iz dokumenata. Rus V. V. Makušev (1837—1883.) sabrao je po arhivima i po bibliotekama Italije i u dva svezka objelodanio mnoštvo viesti o južnim Slavenima, od kojih se većina odnosi na Hrvate.²⁰ U prvom svezku donosi podatke iz Jakina (Ankone). Iz nje se vidi, da je Jakin s jedne strane imao vrlo žive trgovačke i prometne veze s Riekom, Senjem, Zadrom, Šibenikom, Trogirom, Splitom i Dubrovnikom, a s druge, da se mnogo Hrvata naseljivalo i u gradu i u cijeloj Jakinskoj Krajini (Marca Anconitana). Zvali su ih obćenito »Sclavi«, »Schiavoni«, bili oni iz Zagreba, Modruše ili odkuda iz Dalmačije. »Sclavus« značilo je isto što i Hrvat. Imali su svoje posebne statute i privilegije. Dielili su se na posjednike (possidentes), neposjednike (non possidentes) i na robove (servi), među kojima je poslije pada Bosne bilo dosta Bošnjaka. Udruženi u svoju narodnu zajednicu zvali su se »universitas Sclavorum«. Dokumenta o naseljivanju imade iz g. 1379., 1394., a kasnije sve više, — dakle Zanetto Peretti nije bio jedini, koji je tražio tada sreću u plodnoj jakinskoj dolini. God. 1439. spominje se »ciela hrvatska zajednica... (tota universitas Sclavorum habitantium in

²⁰ V. V. Makuscev, Monumenta Historica Slavorum Meridionalium vicinorumque populorum e tabulis et bibliothecis italicis deprompta, collecta atque illustrata. Tom. I.: Ancona-Bononia-Florentia. Varsaviae 1874; Tom. II. Beograd 1882. (Glasnik Srp. Uč. Društva, II. od., knj. XIV.).

civitae, comitatu et districtu civitatis Ancone). Kako su Hrvati u samom Jakinu i na njegovom užem gradskom području bili cienjeni, ugledni i brojni, razabire se iz napatka, što ih je gradsko vieće dalo 25. listopada g. 1487. svojim poslanicima, koji su išli u Rim k papi Inocenciju VIII. Onih godina bio je buntovni vitez Buccolino Malagrampa osvojio papinski grad Osimo blizu Jakina i nastojao si je podvrgnuti cijelu Jakinsku Krajinu. Uza nj pristadoše i tamošnji crni Vlasi, doseljeni iz Hrvatske (Morlacchi). Papinska vojska, u kojoj su bili i Jakinci, napokon ga je g. 1486. obkolila u Osimu. Bukolino je tada od očaja ponudio sultanu Bajazetu, da će mu pomoći osvojiti Italiju, ako ga prizna svojim vazalom i pošalje mu vojske i strjeljiva. Čim je papa doznao za te opasne pregovore, nagodio se s Bukolinom i dopustio mu, da ode u Firenzu. No od grada Jakina, a po svoj prilici i od drugih obližnjih mjesta, u ljutini je zatražio da za kaznu prognaju ne samo »Morlacche« nego i druge Hrvate. Gradsko vieće dakle ovako upućuje poslanike, da odvrate papu od te nakane: »... Kako znadete, naloženo je, da se prognaju uobće svi crni Vlasi (Morlacchi). Glede toga recite Njegovoj Svetosti, da ćemo Morlake, koji su bili u Osimu, čim se dozna na koji način, da su stigli na naše područje, odmah izagnati i uvijek ćemo izgoniti one, koji bi na novo došli. Ali kad bi mi morali odstraniti Hrvate i crne Vlahe (Schiavi e Morlacchi), koji su sa svojim obiteljima radi dugog boravka postali drugovi građana i zajedno s građanima drže u svojim rukama sva nepokretna dobra, te ne bi bilo moguće bez propasti ovoga kraja bilo gledom na probitke bilo radi straže i obrane grada...« Rječitije jedva da su mogli izreći, kako je bila ondje snažna hrvatska kolonija. A tako je bilo i u drugim većim i manjim mjestima plodne Jakinske Krajine. N. pr. u gradiću Recanati, na čijem se teritoriju nalazi Loreto, spominju se »Sclavi«, t. j. Hrvati g. 1437., a kasnije sve češće, kako je ustanovio Thalloczy, kad je tražio podatke o sv. Jakovu iz Marke i slavenske rukopise njegove biblioteke. U samom Loretu imali su Hrvati za mladosti Sikstove dva gostinjska i većinu u Bratovštini presv. Sakramenta. O tom piše g. 1559. suvremenik fra Srećka Perettia, isusovac Riera ovo: »... Stanovahu (Iliri-Hrvati) po kolibama i po zaselcima kao u kakvim šatorima bez svoga posebnoga načelnika, bez vlastitih zakona, u svemu podložni Rekanatcima, u čijoj gospodskoj vlasti se nalaze oni brežuljci. I premda je ona biesna kuga, koja je g. 1464. i zatim ponovno g. 1496. harala po cijelom Picenskom Polju, jako proriedila spomenute kolonije Hrvata (Ilira), ipak ih nije posvema uništila nego potrajaše u spomenutim mjestima sve do naših vremena, te svoju imovinu daruju ili Svetoj Loretskoj Kućici ili Častnoj Bratovštini presv. Tiela u Loretskom gradiću... Odatle i dva gostinjska, jedan unutar gradskih zidina, u koji se primaju čestitiji hodočastnici, a drugi izvan njih, gdje se daju ležaji i ine pripomoći krastavim i bjednijim... Radi toga se i zvala ona Bratovština sve do vremena Pavla III. »Bratovština Hrvata« (Confraternitas

Sclavonum).²¹ Tako u Loretu, nedaleko Montalta! Da je u Grottammare, gdje se silom prilika rodio Siksto V., bilo Hrvata, znamo iz svjedočanstva advokata Saracinellia. A po svoj prilici ni u Montaltu nisu Peretti bili jedina hrvatska obitelj. Srećkov djed Jakov bio je prvi od obćinskih priora g. 1520., baš kad je trebalo obćinu podizati iz biede, u koju ju je bio strovalio vojvoda od Urbina. Bilo bi neobićno, da su tada domaći talijanski posjednici sami birali baš njega, stranca, među »svietlu gospodu priore«. Vjerojatnije je, da je među izbornicima bilo i drugih Hrvata. Svakako je taj izbor znak, da je obitelj Peretti užívala u Montaltu veliki ugled. I iz držanja Siksta V., koji je neobićno volio Montalto i takovim ga dobroćinstvima i povlasticama obasuo kao nijedan papa svoj zavićaj, smije se zaključiti, da Peretti nisu bili u Montaltu gledani kao prezreni barbari s onkraj Jadrana. Mali Felice osjećao se nakon oćevog povratka iz Grottammare u Montaltu kao svoj na svome, te se i kasnije kao redovnik i crkveni dostojanstvenik rado onamo svraćao. Hrvatska njegova narodnost nije ondje bila smatrana nećim neobićnim. I ondje su kao i u Ankoni »Hrvati sa svojim obiteljjima radi dugog boravka postali drugovi građana«. Današnji stanovnici Montalta, recimo Pistolesi i druga inteligencija, po svoj prilici drže, da su oni svi po krvi potomci Augustovih Latina. No sigurno je, da u XV—XVI. stoljeću, kad je u Montaltu živjela obitelj Peretti, ondje a i druguda po Picenu nije bilo ništa neobićno, da Iliri-Schiavoni-Hrvati budu ponajbolji obćinari i građani starih talijanskih obćina i gradova, a uz to ipak sviestni i uztrajni ćuvari svoga hrvatskog jezika, svojih obiteljjskih obićaja i narodnih predaja. Pistolesi prosuđuje etnićko stanje svoga zavićaja, kakvo je bilo u XIV-XV-XVI. stoljeću, sadanjim mjerilom. A to nije u skladu s dokumentima iz onoga doba. I stoga njegovi prigovori proti »slavenskom« podrietlu Siksta V. ne stoje. U tom grićši i on i Pastor, koji je bez kritike prihvatio njegovo nedokazano mišljenje.

*

Iz ovoga dakle iztraživanja sledi, da je papa Siksto V. bio Hrvat ne samo po svojim predima, svojim podrietlom, nego da se još i sam Hrvatom osjećao, hrvatski govorio te i potomstvo svoje sestre tiesno vezao s hrvatskim ustanovama u Rimu, samo da u obitelji što dulje saćuva sviest o njezinoj pripadnosti hrvatskom narodu. Što je rimskomu krajobrazu i i svoj kršćanskoj umjetnosti velićajna kupola sv. Petra, koju je po Michelangelovim planovima dao smionom poduzetnošću izgraditi veliki Siksto V., to je na širokom 13-stoljetnom obzoru hrvatske narodne poviesti snažna lićnost toga genialnoga pape i vladara.

O. Stj. Krizin Sakać D. I.

²¹ Cilira ga Ćrnćić, Starine, 18; str. 110, bilj. 1.